

**Luc  
Van den  
Briele**

# **HEKSEN**

**(herwerkte versie)**

**Contact met de auteur:**  
luc.vandenbriele@telenet.be

van

# De Heks van Mechelen

tot

## Heksen

Het in 1989 voor het eerst opgevoerde toneelspel *De Heks van Mechelen* is gebaseerd op – hier en daar wat geromantiseerde – historische feiten. Hoofdfiguur Katelijne Janssens werd einde december 1641 aangehouden en beschuldigd van toverij. Begin januari 1642 werd ze na langdurige folteringen op de Grote Markt van Mechelen op de brandstapel gezet. De reconstructie van haar leven gebeurde aan de hand van in het stadsarchief van Mechelen geraadpleegde documenten. De in de tekst genoemde namen van bij het proces betrokken personen en ook de namen van Katelijne's 'slachtoffers' zijn authentiek. Documentatie over de ontstaansgeschiedenis van *De Heks van Mechelen* (en de bij het schrijven gebruikte archivalische documenten) bevindt zich nu te Antwerpen in het Letterenhuis.

In de vijftien taferelen van *De Heks van Mechelen* wordt een beeld gebracht van de magische kanten van de hekserij in het door Spaanse soldeniers bezette Vlaanderen van de zeventiende eeuw en van de gedeeltelijk op vrouwenhaat gebaseerde vervolging van gewone volkswomen door een meedogenloze inquisitie, die foltering en brandstapel als een goddelijke opdracht beschouwden.

Op 1 december 1986 zond BRT 1 een documentair programma over heksenprocessen van 'Het Vrije Woord' uit, met enkele fragmenten uit het toen nog onvoltooide toneelspel *De Heks van Mechelen*. Voor de vertolking werd beroep gedaan op acteurs van de Mechelse toneelkring De Peoene. In 1987 en 1988 werd de tekst van *De Heks van Mechelen* voltooid en in oktober 1989 werd dit toneelspel in een regie van Marcel Baptist voor het eerst opgevoerd door de Limburgse toneelgroep Eenhoorn.

Na deze creatie werd op verzoek van het MMT (Mechels Miniatuur Theater) het thema van de heksenvervolging breder uitgewerkt en heb ik de geschiedenis van deze gruwel in het Bijbelse aards paradijs laten beginnen. Ook de godgeleerde Thomas van Aquino, een paar beruchte Duitse auteurs van handboeken over heksenvervolging (Springer en Institoris), de toenmalige paus Innocentius VIII en de van ketterij verdachte Vlaamse dichteres Hadewych spelen een rol. In dit nieuwe toneelspel komen leven en dood van Katelijne Janssens alleen in het tweede deel aan bod. Deze meer uitgebreide versie werd van mei tot september 1992 in een regie van René Verreth ook als *De Heks van Mechelen* door het MMT opgevoerd, maar de tekst van dit nieuwe toneelspel is later gepubliceerd onder de titel *Heksen*.

De door het Mechels Miniatuurtheater onder de titel ‘De Heks van Mechelen’ in het alternatief decor van de voormalige Mechelse Predikherenkerk opgevoerde versie van ‘Heksen’ bevatte geen vijftien, maar zeventien taferelen.

Op uitdrukkelijk verzoek van regisseur René Verreth heb ik in 1992 een in de huidige tekst van *Heksen* ontbrekend begin- en eindtafereel geschreven. Ik heb die teksten toen een beetje tegen mijn zin geschreven omdat ik beide taferelen overbodig en vooral storend vond. Dat de weelde en de hoopvolle verwachtingen van het eerste mensenpaar in de ‘hof van Eden’ werden voorafgegaan door een gemeene ruzie tussen een hedendaagse man en vrouw en vooral dat na het ontroerende levenseinde van Katelijne Janssens de toeschouwers werden opgeschrikt door het knetterende lawaai van een ‘gemotorizeerde aanrander’ (zoals in het satirische weekblad *’t Pallieterke* van 13 mei 1992 werd geschreven) is niet alleen door mij, maar ook door veel toeschouwers als een bij het hoofdthema van *Heksen* overbodige en tijdens de opvoering erg storende uitweiding ervaren.

De bijwijlen knappe en inventieve regie van René Verreth streefde naar een vorm van totaaltheater – ook wel spektakelstuk genoemd. Er werden acht liedteksten op muziek van Chris Joris gebruikt. Ze werden geschreven door Elisabeth Marain. In het hierboven reeds vermelde weekblad werden deze liederen ‘eindeloze koorzangen’ genoemd, maar de wijze waarop ze in of tussen de verschillende taferelen werden gebracht was af en toe een passend en ontroerend intermezzo. In het vijftiende en laatste tafereel van de nu herwerkte versie van *Heksen* voorzie ik alleen een uit mijn toneeltekst te distilleren en door een spreekkoor te zeggen eindzang.

Zowel de regie van René Verreth als het decor en de scenografie van Rony Bertels waren sterk beïnvloed door de mogelijkheden van de alternatieve toneelruimte in de voormalige Mechelse Predikherenkerk. In de gewone theaterzaal van het Mechels Miniatuurtheater zou de opvoering van *De Heks van Mechelen* als totaal-spektakel niet mogelijk geweest zijn.

De oude, van 1992 daterende versie (met de zeventien taferelen) is alleen in de eerste editie van deze toneeltekst en in een in 2003 verschenen nadruk te vinden. Een exemplaar van deze toen in kleine oplagen verspreide versie is in enkele bewaar- en toneelbibliotheken te vinden, o.a. in de Albertina (KBR) bibliotheek te Brussel en in de theaterbibliotheek van Opendoek te Antwerpen.

De eerste versie van zowel ‘De Heks van Mechelen’ als van ‘Heksen’ is in 2019 herwerkt. De herwerkte versie van beide toneelspelen is in 2020 in boekvorm gepubliceerd.

In 2019 heeft de gemeenteraad van Mechelen de in 1642 door het toenmalige gerecht vermoorde Katelijne Janssens vereerd met een straatnaam. De Mechelse Katelijne Janssensstraat herinnert nu aan leven en dood van deze door het toenmalige gerecht gruwelijk vermoorde volkswrouw. In de notulen van de gemeenteraad wordt vermeld dat de voorkeur voor Katelijne Janssens een maatschappelijke en bewuste keuze is omdat heksen o.a. symbool staan voor de onderdrukking van en haat tegen de vrouw, voor drang naar vrijheid en zelfstandigheid en voor verdraagzaamheid. Ook het bestaan van het toneelspel *De Heks van Mechelen* wordt in deze notulen vermeld.

Luc Van den Briele.

## PERSONEN

Een Stem  
God  
Adam  
Eva  
De Slang  
Drie jonge monniken en hun overste  
Thomas van Aquino  
De dichteres Hadewych  
Jacob Sprenger  
Heinrich Institoris  
Een novice uit het klooster van Sprenger  
Een meisje uit Breisach  
Paus Innocentius VIII  
Een duivelin  
Een heks  
Een duivel  
Een beul (vijftiende eeuw)  
De aartshertogen Albrecht en Isabella  
Een knecht  
Katelijne Janssens  
Een pelgrim  
Een blinde  
Een boer  
Een bakkersgast  
Een man en zijn zieke vrouw  
Een zwangere vrouw  
De schout  
Twee soldaten  
Een monnik die een donderpreek houdt  
Een beul (zeventiende eeuw)  
Een klerk  
Twee schepenen van de stad Mechelen  
Een Mechelse monnik  
Oom Crispijn  
Vrouw Hendriks  
Een spreekkoor van de mannelijke personages  
Een spreekkoor van de vrouwelijke personages

*De 42 rollen (32 mannen en 10 vrouwen) kunnen - door een aantal korte dubbelrollen - beperkt worden tot 12 acteurs en 3 actrices.*

## DECOR

enigszins abstract en multifunctioneel decor

## TAFEREEL EEN

*met een Stem, God, Adam en Eva*

*Geluiden van wind en water.*

*Stem:*

In het begin schiep God hemel en aarde. Maar de aarde was nog leeg en duister. En God sprak: daar zij licht. En het werd licht.

*Licht op een zanderige grond. Meteen is ook God (ergens in de hoogte) zichtbaar. Hij staat met uitgestrekte armen naar de lege wereld te kijken.*

*Stem:*

Maar God zag dat de aarde leeg was en ongeordend. Toen scheidde hij water van land en boven aarde en zee schiep hij het uitspansel met zon en maan en sterren. De wateren vulde hij met vissen en de lucht met vogels. En op de aarde zette hij allerlei dieren neer, elk levend naar zijn soort, lopend of kruipend, tam of wild.

*Allerlei dierengeluiden.*

*Stem:*

En God zag dat het goed was, maar nog niet volmaakt. Toen knielde hij neer en zocht naar nog meer leven in de aardbodem. En uit het stof der aarde schiep hij de mens.

*God maakt vormgevende bewegingen. Van achter de zandhoop komt Adam te voorschijn, met gesloten ogen.*

*Stem:*

En God keek naar de mens en zag zijn evenbeeld. Toen blies hij er zijn levensadem in.

*God blaast (kan op geluidsband versterkt weergegeven worden). Adam opent de ogen, kijkt in verwondering om zich heen, staat recht, hoort een muziek die de schoonheid der aarde onderlijnt, begint rond te lopen, naar (denkbeeldige) vogels te grijpen. Als hij de stem van God hoort, staat hij weer stil en luistert.*

*God:*

Mens, kijk om u heen. Ik heb een tuin voor u gemaakt, een Hof van Eden.

*De tuin wordt zichtbaar. De boom van goed en kwaad staat centraal.*

*God:*

In deze tuin vindt ge voedsel voor uw lichaam. Ge zult hem bewerken en beheren. Van alle bomen in de tuin moogt ge eten; alleen van de boom der kennis van goed en kwaad moogt ge niet eten, want wanneer ge daarvan eet, zult ge sterven.

*Adam knikt. Hij kijkt rond, grijpt weer naar (denkbeeldige) vogels.*

*Adam:*

*(rondlopend)* Ik zal elk dier en elke plant een naam geven. Merels en vinken. Appelen en pruimen en vijgen. Honden en schapen...

*Plots staat hij stil. Denkt na. Hij kijkt rond, zoekt onbewust een hem passende partner. Ook God zit na te denken.*

*God:*

Het is niet goed dat de mens alleen is. Vissen en vogels en andere dieren zijn wel een hulp voor hem, maar geen passende partners. *(tot Adam)* Moment, ik kom.

*God komt naar beneden.*

*God:*

Uit een van uw ribben zal ik een passende partner maken.

*Adam:*

O ja!

*God neemt Adam vast, omvat zijn hoofd met hypnotiserende gebaren.*

*God:*

Zink weg in een diepe slaap.

*God legt de in slaap gewiegde Adam neer en betast zijn ribben. Hij tovert een rib te voorschijn, steekt ze omhoog en even later in het zand.*

*God:*

Uit deze rib laat ik nieuw leven ontstaan; ik vermeng ze met aarde en maak een menselijke wederhelft.

*God strekt de handen over het zand. Eva rijst langzaam uit het zand omhoog. God blaast het zand van haar gezicht. Ze opent de ogen en glimlacht. God bekijkt haar met voldoening. Hij keert zich om, tikt de slapende Adam tegen het hoofd.*

*God:*

Wakker worden, mens.

*Adam ontwaakt en kijkt met grote ogen naar de zich nog meer uit het zand loswerkende vrouw.*

*Adam:*

Is ze dat? Been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees.

*De vrouw lacht hem wat speels en ongedwongen toe.*

*Adam:*

Goed gedaan, God. *(de vrouw betastend)* Er is hier 't een en 't ander dat goed in elkaar past.

*God knikt en verwijdert zich. Men hoort het koeren van duiven en zachte romantische muziek. Man en vrouw komen bij elkaar.*

*Adam:*

Ik zal je mannin noemen.

*Eva:*

Mannin?

*Adam:*

Ik ben man en uit mij zijt gij genomen.

*Eva:*

Ben ik dan geen mannuut? Man-in, man-uit, man-in, man-uit. Dat kan leuk worden.

*Adam:*

Nee. Ik zal je Eva noemen. En ik ben Adam.

*Eva:*

Ook goed. (*rondkijkend*) Wat is het hier mooi.

*Adam:*

Dit is de Tuin van Eden. Hier heeft God alles verzameld wat we nodig hebben om goed en vrolijk te kunnen leven. Van al de bomen in de tuin mogen we vrij eten, maar van de boom der kennis van goed en kwaad mogen we niet eten.

*Eva kijkt rond. Ze wijst naar de boom der kennis van goed en kwaad.*

*Eva:*

Van deze?

*Adam:*

Ja. Van deze boom mogen we niet eten. Anders zullen we sterven.

*Eva:*

Sterven? Wat is dat?

*Adam:*

Dat is niet meer leven. Er niet meer zijn. (*haar lippen strelend*) Je lippen zien er droog en dorstig uit. Zanddroog zijn ze. Ik zal wat water voor je halen. (*Hij streelt een van haar wangen en gaat dan af.*)

## TAFEREEL TWEE

*met de Slang, Eva, Adam en God*

*Achter de boom der kennis van goed en kwaad verschijnt de Slang, die sissende geluiden maakt. Eva kijkt om, nadert de boom en bekijkt de Slang met grote nieuwsgierigheid.*

*Slang:*

Droge lipjes, he. In een sappig appeltje moet je bijten. Kijk eens omhoog, daar hangt er een.

*Eva:*

Van déze boom mag ik niet eten.

*Slang:*

Heeft God je verboden in een appel te bijten?

*Eva:*

Van alle bomen in de tuin mogen we eten. Alleen van deze hier, van de boom die in het midden van de tuin staat, van deze mogen we niet eten. Anders sterven we.

*Slang:*

Je sterft niet. God heeft de man geschapen naar zijn beeld en gelijkenis, maar jij komt maar uit een kromme rib. Als je de vrucht van deze boom eet, verwerf je de kennis van goed en kwaad. En je zal merken hoe mooi je bent. Dan zal je gelijk worden aan Adam en aan God.

*Eva:*

Gelijk aan God? En mooier dan Adam?

*Slang:*

Gelijk aan God. En mooier dan Adam.

*Eva:*

*(naar de appel kijkend)* Die appel ziet er ook mooi uit.

*Slang:*

Mooi en sappig.

*Eva streelt de appel, probeert hem te plukken, aarzelt nog.*

*Slang:*

Niet bang zijn, schatje.

*Eva plukt de appel en bijt er in.*

*Eva:*

Mmm. Lekker.

*Slang:*

En ook je lipjes zijn nu lekker vochtig. Hehehe.

*Eva bijt nog eens in de appel. Ze bekijkt en bevoelt haar lichaam, ziet en voelt hoe mooi ze is en maakt een paar vrolijke danspassen. De Slang trekt zich grinnikend terug. Adam komt terug met een kruik water.*

*Eva:*

Ik heb geen water meer nodig. Ik heb een lekkere appel geplukt. Proef eens.

*Ze duwt de appel tegen Adams lippen. Hij bijt.*

*Een korte, maar hevige donderslag. Adam en Eva verstarren. Adam bekijkt zichzelf en Eva met groeiende verbijstering.*

*Adam:*

(ontzet) Wij zijn naakt.

*Eva:*

(Adam strelend) We zijn toch mooi.

*Adam:*

Dat mag niet van God.

*Eva:*

Wat mag er niet? En waarom niet?

*Adam:*

Zwijgen. En er de handen voor houden.

*Adam en Eva lopen wat aarzelend rond, zoeken een middel om hun naaktheid te bedekken. Ze vinden een schaamgordel van vijgenbladen en bedekken er hun naaktheid mee. Nieuwe donderslag. Adam en Eva pogen zich te verbergen. Ergens in de hoogte wordt God weer zichtbaar.*

*God:*

Mens! Waar zijt gij?

*Adam:*

Hier ben ik, Heer. Toen ik uw donder hoorde, werd ik bang en poogde mijn naaktheid te verbergen.

*God:*

Wie heeft u verteld dat gij naakt zijt? Hebt ge soms de vrucht van de verboden boom gegeten?

*Adam:*

De vrouw heeft het gedaan. Zij heeft de appel geplukt en hem in mijn mond geduwd.

*God:*  
Vrouw!

*Eva:*  
De Slang heeft mij verleid. En toen heb ik van de appel gegeten.

*God:*  
Vervloekt zij de Slang.

*De Slang steekt sissend de kop van achter een boom en kijkt uitdagend omhoog.*

*God:*  
(*tegen de Slang*) Vervloekt zijt gij! Op uw buik zult ge kruipen en uw leven lang het stof van de aarde vreten. (*tegen Eva*) En gij vrouw... Ik zal de lasten van uw zwangerschap verzwaren. In pijn en smart zult gij uw kinderen baren. En toch zult gij naar de man verlangen. Maar hij zal over u heersen.

*Eva heeft enkele afwijzende gebaren gemaakt, maar kijkt nu verbijsterd. Ze vindt de straf schromelijk overdreven.*

*God:*  
En gij man... Omdat ge naar de vrouw hebt geluisterd en van de verboden vrucht hebt gegeten, daarom is ook de aardbodem vervloekt. Alleen door levenslang zwoegen zult ge er uw voedsel uit halen. De grond zal distels en doornen voortbrengen. In het zweet van uw aanschijn zult ge uw brood eten en op het einde van uw leven zult ge terugkeren naar de grond waaruit ik u geschapen heb. Want ge zijt stof en tot stof keert ge terug. En ge verlaat deze Tuin van Eden. Nu. (*bulderend*) Nu.

*God verdwijnt in de duisternis. Met hangend hoofd verlaat Adam de tuin. Van achter een boom sist de Slang.*

*Eva:*  
(*de Slang beijkend*) Viezerik.

*Adam:*  
Zwijgen! En meekomen!

*Adam komt terug, grijpt Eva ruw vast en trekt haar bij de haren mee. Het wordt donker.*

## TAFEREEL DRIE

*met drie monniken, hun overste, de dichteres Hadewych en Thomas van Aquino*

*Het is nacht. In het licht van de maan liggen drie jonge monniken en hun dikke overste - ongeordend - op de vloer te slapen. In hun dromen worden ze met vragen overstelpt. Af en toe richten ze zich in hun slaap op, maar hun ogen blijven gesloten.*

*Tussen de slapers wandelt de dichteres Hadewych.*

*Thomas van Aquino zit ergens - bij kaarslicht - met het hoofd tussen de handen na te denken en af en toe te schrijven.*

*Monnik Een:*

Was Adam anders dan ik?

*Monnik Twee:*

Leek Eva op mijn moeder?

*Monnik Drie:*

Heeft God haar met een open buik geschapen?

*Monnik Een:*

Waren ze wel mensen van vlees en bloed?

*Monnik Twee:*

Of heeft de zondeval hun oorspronkelijke staat gewijzigd?

*Monnik Drie:*

Hadden ze eerst een engelachtig lichaam?

*Monnik Een:*

Een lichaam zonder geslacht?

*Monnik Twee:*

Hoe zouden Adam en Eva geleefd hebben als er geen zondeval was geweest?

*Overste:*

Ze waren onsterfelijk.

*Monnik Drie:*

Was voortplanting dan wel nodig?

*Monnik Een:*

Zou het Gods bedoeling geweest zijn...

*Monnik Twee:*

...dat Adam en Eva ook lichamelijk plezier...

*Monnik Drie:*  
...aan elkaar beleefden?

*Monnik Een:*  
Misschien is het wel de Slang geweest...

*Monnik Twee:*  
...die de maagdelijkheid van Eva heeft doorboord.

*Monnik Drie:*  
Die van de vrouw een openstaande poort voor de duivel heeft gemaakt.

*Monnik Een:*  
Die in haar lijf het vuur van de wellust heeft ontstoken.

*Monnik Twee:*  
Zou Adam voor of na de zondeval...

*Monnik Drie:*  
...zijn eerste erectie gekregen hebben?

*Overste:*  
Adam werd geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. En nergens in de Heilige Schrift staat dat hij anders was dan gij en ik.

*Monnik Een:*  
Dan heeft God ook een piemel.

*Monnik Twee:*  
Heeft God een vrouw?

*Hadewych staat even stil, kijkt omhoog en luistert.*

*Monnik Drie:*  
Of vochtige dromen onder het laken van de nacht?

*Monnik Een:*  
Doet Hij het met mystieke vrouwen?

*Hadewych:*  
Met mij?

*Monnik Twee:*  
Onze leermeester zegt dat vrouwen slecht zijn.

*Monnik Drie:*  
Dat elke begeerte naar de vrouw...

*Monnik Een:*  
...een scheur in de ziel is.

*Monnik Twee:*  
In mij woedt een bestendige oorlog...

*Monnik Drie:*  
...van Geest tegen vlees...

*Monnik Een:*  
...en van vlees tegen Geest.

*Overste:*  
Rampzalige en onwaardige zondaars zijn jullie!

*Monnik Twee:*  
Morgen trek ik een ruig boetekleed aan.

*Monnik Drie:*  
Ik zal me veertig dagen lang geselen.

*Monnik Een:*  
Alleen maar water drinken...

*Monnik Twee:*  
...en één dun sneetje brood eten.

*Monnik Drie:*  
Nooit eet ik nog een appel,

*Monnik Een:*  
...dit symbool van de erfzonde...

*Monnik Twee:*  
...dat elke nacht uit mijn geslacht druppelt,

*Monnik Drie:*  
...dat verdampt tot dikke nevel,

*Monnik Een:*  
...tot mist die de glorie van God...

*Monnik Twee:*  
...onzichtbaar maakt.

*Overste:*  
(*bulderend*) Het is de schuld van Eva.

*Monnik Drie:*  
Ja!

*Monnik Een:*  
Zij is de eerste geweest die de wil van de mens...

*Monnik Twee:*

...boven de wil van God heeft willen plaatsen,

*Monnik Drie:*

...die de harmonie in Gods schepping verbroken heeft.

*Monnik Een:*

Die vervreemding bracht...

*Monnik Twee:*

...tussen man en vrouw,

*Monnik Drie:*

...tussen God en mens.

*Overste:*

(*bulderend*) Het is de schuld van Eva...

*Monnik Een:*

...dat wellust wellicht het begin was van mijn bestaan.

*Monnik Twee:*

O vader,

*Monnik Drie:*

...o moeder.

*Monnik Een:*

Wat zegt onze leermeester?

*Overste:*

Wat zegt Thomas van Aquino dienaangaande?

*Thomas van Aquino:*

(*verstoord opkijkend*) Ik verwijs naar de apostel Paulus. Hij geeft voldoende argumenten om toe te laten uw vader en moeder te eren.

*Overste:*

Het huwelijk is beter dan een ontuchtig leven, heeft Paulus gezegd.

*Monnik Twee:*

Eerste brief aan de Korinthiërs, hoofdstuk zeven, vers twee.

*Overste:*

Trouwen is beter dan branden van begeerte, heeft Paulus gezegd.

*Monnik Drie:*

Eerste brief aan de Korinthiërs, hoofdstuk zeven, vers negen.

*Monnik Een:*

Is dit een verontschuldiging voor ons bestaan?

*Monnik Twee:*

Voor de geile gedachten over mijn geboorte?

*Monnik Drie:*

*(kreunend)* O vader,

*Monnik Een:*

...o moeder.

*Overste:*

Laat het een troost zijn. En een reden te meer om Gods erbarmen af te smeken. Maar vergeet niet dat de apostel Paulus nog andere uitspraken heeft gedaan.

*Thomas van Aquino:*

Vrouwen moeten zwijgen, heeft de apostel Paulus gezegd. *(heftig)* Zwijgen en onderdanig zijn. Ze moeten aanvaarden dat de man het hoofd is van het gezin, zoals Christus het hoofd is van de Kerk.

*Overste:*

Vrouwen moeten gesluierd naar de kerk komen.

*Monnik Twee:*

Ja! En ze moeten plaats nemen in de linkerhelft,

*Monnik Drie:*

...dit is de slechte kant van het kerkgebouw.

*Monnik Een:*

Duidelijk afgescheiden van de mannen.

*Thomas van Aquino:*

Zo was het al in de heidense oudheid. Vrouwen nemen niet deel aan het openbaar leven, hebben de grote wijsgeren uit het oude Griekenland gezegd. Hun taak ligt binnenshuis en op de markt, waar ze de dagelijkse aankopen doen.

*Overste:*

De vrouw heeft zich niet te mengen in politieke en wijsgerige gesprekken,

*Monnik Twee:*

...heeft Socrates gezegd,

*Monnik Drie:*

...heeft Plato gezegd,

*Monnik Een:*

...heeft Aristoteles gezegd.

*Thomas van Aquino:*

De in alle opzichten minderwaardige vrouw moet zich letterlijk en figuurlijk aan de man onderwerpen.

*Monnik Twee:*

En hoe dachten de Griekse wijsgeren over de lichamelijke pleziertjes?

*Overste:*

*(een van de jonge monniken betastend)* De oude Grieken hielden van mooie mannen. Ze zongen de lof van de schone jongeling. *(na een poos)* Echte liefde is een mannenzaak, zeiden de oude Grieken.

*Monnik Drie:*

En wat zeiden ze over de vrouw?

*Thomas van Aquino:*

Vrouwen zijn slecht. Wij weten het al veel beter dan de oude Grieken. Al het kwaad in deze wereld is met Eva begonnen. Zij is het geweest die de sissende muil van de Slang heeft benaderd en die geluisterd heeft naar de stem van Satan, van de Boze Geest.

*Hadewych:*

*(in extase)* Ik word door God bezocht. Hij omarmt en kust mij.

*Thomas van Aquino luistert met verbijstering toe. Hij staat recht, blaast zijn kaars uit en komt tot bij de slapende monniken. Onderweg strekt hij de armen uit naar (denkbeeldige) engelen.*

*Thomas van Aquino:*

Ik peil nu al jaren naar het wezen van de engelen. Er zijn er duizend maal duizend miljoen die rond mij fladderen. Maar op sommige schouders strijkt af en toe een gevallen engel neer. Het is echt nodig dat we gaan peilen naar de rol van die gevallen engelen. En naar het wezen van de vrouw. Want het is vooral op haar schouders dat de duivels hun ankers laten vallen.

*Hadewych:*

En ik zag God en verlangde naar de zoete momenten van de liefde. Ik verlangde er naar Zijn mensheid met mijn mensheid te vermengen. Hem in volle overgave te behagen.

*Thomas van Aquino:*

*(heftig)* En het gaat maar voort. In de Germaanse gebieden schrijven hoerige begijnen minneliederen voor God de Heer. Hun open mond zoekt het lichaam van Jezus Christus.

*Hadewych:*

Hij kwam naar me toe in de gestalte van een zoete en heerlijke man. Zijn gezicht straalde van Goddelijke schoonheid. Hij nam mij in zijn armen en drukte mijn lichaam tegen Zich aan. Ik werd geheel met Zijn zaligheid gevuld; ik ademde bevrediging.

*Thomas van Aquino:*

Ze spreken met een gespleten tong. Ze hoeden er zich voor geen kerkelijke regels te veroordelen. In schijn aanvaardden ze de overheersing van de man in de Kerk, maar ze beledigen God en schrijven met inkt van de duivel. Men zou hun geschriften moeten verbranden.

*Hadewych:*

De waarheid kan niet verbrand worden. Wat in mijn verzen staat is met hulp van engelen geschreven.

*Thomas van Aquino:*

Gevallen engelen! Het is de duivel die bezit nam van uw lichaam. (*Hadewych met minachting naderend*) Gij zijt een duivelin.

*Hadewych:*

Ik ben Hadewych en ik kom uit Vlaanderen.

*Thomas van Aquino:*

Weg. Weg van mij.

*Hadewych:*

Ik ben de geliefde van de Heer. In mijn visioenen rust ik behaaglijk tegen Zijn borst. Mijn gemeenschap met Hem is een opperste verrukking. Ons genieten van de liefde heeft een meer dan menselijke dimensie.

*Thomas van Aquino:*

Weg. Weg van mij.

*Hadewych:*

(*met de glimlach*) Ik ga. (*na een poos*) Ook de Heer komt en gaat. Na de liefde voel ik dat God zich in lucht oplost en wegsmelt, zodat ik Hem niet meer zie en Hem binnen in mij niet meer voel. Maar er is een nawerking; de genietingen van het samenzijn ebben slechts langzaam weg.

*Hadewych wandelt langzaam weg. Als ze bijna weg is, grijpt Thomas van Aquino een bel. Hij belt de slapers wakker. Ze kruipen verward recht, gaan op de knieën zitten en kijken verschrikt als ze zien hoe boos Thomas van Aquino is.*

*Thomas van Aquino:*

Het lichaam moet een tempel van de Heilige Geest zijn en jullie liggen hier met lijven die schokken van onreine begeerten. En weer is het de vrouw die schuldig is. Ze bonkt op de deur van jullie hart en wandelt in jullie gedachten op en neer. Ze weet dat ze minderwaardig is en ook minderwaardig moet blijven, maar ze aanvaardt het niet. Ze neemt geen vrede met de door God gewilde ondergeschikte positie van haar soort. (*tot de overste*) Is dit geen belediging van God?

*Overste:*

(*onderdanig*) Jawel, meester Thomas.

*Thomas van Aquino:*

God heeft de vrouw geschapen als een aanvulling van de man; als mens is ze onvolledig, door God secundair geschapen. Niet uit een edel deel van de man, maar uit een rib.

*Overste:*

Een kromme rib!

*Thomas van Aquino:*

De vrouw staat dichter bij het dier dan bij God.

*Overste:*

Er gaat geen dag voorbij zonder dat ik de jonge monniken waarschuw voor het dierlijke in de vrouw. (*tot de monniken*) Wat heb ik gisteren over de vrouwelijke fysiologie verteld?

*Monnik Een:*

Het vuile bloed dat maandelijks aan haar opening ontvloeit, is een gevaarlijk vocht.

*Monnik Twee:*

Het maakt de honden razend...

*Monnik Drie:*

...en doet het ijzer roesten.

*Monnik Een:*

En het verstoort de kiemkracht van de planten.

*Thomas van Aquino:*

De vrouw is een onvatbaar en door de duivel beïnvloed mysterie. Haar ogen zijn lichtbakens die het schip van de man naar de rots van de ontucht lokken. De vrouw is door wellust bezeten; ze opent gemakkelijk en graag haar ledematen voor de Satan.

*Monnik Twee:*

Doen vrouwen dat?

*Monnik Drie:*

Hoe kan een duivel geslachtelijke omgang hebben met een vrouw?

*Monnik Een:*

Heeft de duivel een piemel?

*Monnik Twee:*

Heeft hij zaad?

*Monnik Drie:*

Wordt de vrouw er zwanger van?

*Monnik Een:*

Baart ze een duivelsgebroed?

*Monnik Twee:*

De duivel heeft toch geen echt zintuiglijk lichaam.

*Thomas van Aquino:*

En toch doet hij het. Hij wordt mens of dier, man of bok. Of hij neemt de houding van de vrouw aan. De duivel schuift zich soms ongezien tussen man en vrouw,

*Terwijl hij dit zegt, begint hij in het ijle te kijken en maakt dan met de handen gebaren die een op- en onderliggende houding suggereren.*

*Thomas van Aquino:*

...kan dus een succubus worden, die het zaad van de man opvangt en daarna een incubus die het opgevangen zaad in de vrouw uitstort.

*De drie jonge monniken pogen het te begrijpen en imiteren de succubus- en incubusbewegingen met de handen.*

*Thomas van Aquino:*

En wat is de conclusie? Het standpunt van de apostel Paulus moet een krachtig en nieuw leven worden ingeblazen. Meer dan ooit moet de vrouw onder de voogdij van de man komen. De overheersing van de man mag gewoon niet ter discussie gesteld worden. En in de praktijk van het dagelijks leven moeten de vrouwen hun zondig lichaam verdoezelen. Ze moeten bescheiden zijn en ingetogen. Ze moeten niet in opzichtige kleren rondlopen en zich niet tooien met goud en parels.

*De gelaatsuitdrukking van de monniken verraadt dat ze misschien wel van opzichtig geklede vrouwen houden.*

*Thomas van Aquino:*

En ze moeten zwijgen. (*bulderend*) Zwijgen. (*weer stiller*) Ze moeten luisteren naar wat de man zegt. Het kan niet genoeg herhaald worden.

*De drie monniken knikken.*

*Overste:*

Wij wachten met ongeduld op de zeer nabije aanvang van het jaar 1270, het jaar dat de geschiedenis zal ingaan als het tijdstip waarop de *Summa theologiae* van onze grote meester Thomas van Aquino werd voltooid en als boek verspreid.

*Thomas van Aquino buigt lichtjes.*

*Overste:*

De goede engelen van onze doctor angelicus wijzen ons de weg naar boven. Dank u, meester.

*Hij zoent de hand van Thomas van Aquino. De jonge monniken buigen. In de verte hoort men gregoriaanse gezangen. De monniken zingen mee. De overste geeft hen met een handgebaar het bevel om (zingend) af te gaan. De overste volgt hen. Thomas van Aquino kijkt hen na, maar hoort dan weer het fladderen van zijn engelen. Hij tast er naar.*

*Het wordt donker.*

#### **TAFEREEL VIER**

*met paus Innocentius VIII, Jacob Sprenger, Heinrich Institoris,  
een novice, een duivelin en het meisje van Breisach*

*Een jonge novice boent de kloostervloer. Op een tafel liggen bundels papier: verslagen van heksenprocessen. De dikke Jacob Sprenger en de magere Heinrich Institoris komen op. Ze hebben nauwelijks aandacht voor de nochtans eerbiedig buigende novice. Aan de andere kant verschijnt het meisje uit Breisach, dat angstig langs de wanden sluipt en zich dan ergens verbergt. De paters zien haar niet. Ergens (op de plaats van god) verschijnt paus Innocentius VIII. Hij leest voor uit de bul "summis desiderantes affectibus".*

*Paus Innocentius VIII:*

Ik heb van mijn geliefde zonen in de Germaanse bisdommen langs de Rijn vernomen dat personen van beiderlei kunne afvalligen van het ware geloof worden en zich door duivels in mannelijke of vrouwelijke gedaante laten misbruiken. Door allerlei tovermiddelen verwekken ze pijn en ziekten bij mens en dier en doen de vruchten rotten op het veld. Ze verstikken pasgeboren kinderen en doen het vee sterven. Ze beletten dat man en vrouw hun echtelijke plicht vervullen: ze maken mannen impotent en ze beletten de zwangerschap van de vrouwen.

Ik vraag aan alle bisschoppen in deze Germaanse gebieden de door ons benoemde inquisiteurs alle mogelijke steun te geven.

Geschreven te Rome, op vijf december van het jaar onzes Heren 1484.

*Sprenger en Institoris slaan een kruis. De novice volgt hun voorbeeld, al begrijpt hij er de achtergronden niet van.*

*Jacob Sprenger:*

*(terwijl de paus verdwijnt) Dank u, Heilige Vader.*

*Heinrich Institoris:*

We schrijven een boek. Een Heksenhamer. Een boek waaronder onze tegenstanders zullen verpletterd worden.

*Sprenger gaat Institoris omarmen en aanmoedigend op de rug kloppen, een gebaar dat ook moet uitdrukken: jaja, dat doen we.*

*Jacob Sprenger:*

De steun van de paus is zeer belangrijk. Zijn bul is onrechtstreeks een bevestiging van alle door ons reeds gevelde vonnissen.

*Heinrich Institoris:*

En van alle toekomstige vonnissen. Het moet gedaan zijn met de kritiek op ons werk. Met die denigrerende opmerkingen.

*Jacob Sprenger:*

Dat u aan voortijdige seniliteit zou lijden.

*Heinrich Institoris:*

*(haast sissend)* Ja! Ik ben vijf en vijftig, maar nog niet oud. In mij gloeit het vuur van Gods gerechtvaardigde woede.

*Jacob Sprenger:*

God wil dat we het instrument van zijn wraak zijn.

*Heinrich Institoris:*

En de uitroeiers van al wat onzuiver is. We zijn op weg naar het einde der tijden en de wereld krioelt van ketterij. Van heksen. Heksen. Heksen.

*Novice:*

Heksen? Zitten er hier heksen?

*Jacob Sprenger:*

Ja broederke, er zitten heksen in onze streek. We hebben er al heel wat verbrand, maar ze zijn nog lang niet uitgeroeid.

*Novice:*

Zijn het kettters?

*Heinrich Institoris:*

*(geërgerd naar de novice kijkend)* Een heks is een veel ergere ketter dan iemand die gewoon maar het geloof verzaakt. Want naast de gehele of gedeeltelijke afzwering van het geloof is hekserij ook nog gekenmerkt door een algehele toewijding aan de Boze Geest, en door geslachtelijk verkeer met incubi en succubi-vormen van de Duivel.

*Institoris maakt daarbij de op- en onderliggende gebaren met de handen. De novice kijkt verschrikt en slaat een kruis.*

*Jacob Sprenger:*

Dat verdient nader onderzocht te worden.

*Heinrich Institoris:*

De zonden van de heksen zijn veel erger dan die van de gevallen engelen. Deze zondigden uit hováárdigheid tegenover God, niet door afvalligheid van God. De zonden der heksen zijn niet ingegeven door hun verstand, ze zijn niet het resultaat

van een beredeneerd afwijkende mening, maar ze zijn gebaseerd op een vrijwillig pact met de Duivel.

*Novice:*

Een p act met de Duivel?

*Heinrich Institoris:*

(ge ergerd) Ja!

*Jacob Sprenger:*

Het is sinds lang bekend dat hun schadelijke toverkrachten landbouw en handel kunnen teisteren. Ooit zijn wij naar Ravensburg geroepen waar zware hagelstormen de wijn- en graanoogst hadden vernield.

*Heinrich Institoris:*

Hagel, storm en onweer worden door heksen over de velden uitgestort. Er zijn ons gevallen bekend dat zelfs jonge meisjes van acht of tien jaar een verwoestend onweer hebben opgewekt. De bewijzen liggen hier op tafel.

*Hij scharrelt in de procesverslagen en steekt een paar bundels papier omhoog.*

*Jacob Sprenger:*

Spontane bekentenissen hebben we op de heksenprocessen niet zo vaak gekregen. Maar de pijnbank bracht wel uitkomst.

*Heinrich Institoris:*

Heksen maken de paarden schichtig en laten de uiers der koeien verdrogen. De dieren worden onvruchtbaar en ziek en ze gaan dood.

*Novice:*

Dan kan Broeder Kok geen stoofschotels meer maken! En geen pap!

*Jacob Sprenger:*

Ja. Ja. De veestapel krimpt, de melkproductie daalt. De loonarbeiders zijn verbit-  
terd, boeren en handwerklieden komen in opstand.

*Heinrich Institoris:*

Ze zijn ontevreden over hun door God gegeven levenslot. En weer zijn het de vrouwen, de heksen die dit verzet aanwakkeren.

*Novice:*

(zichzelf luidop de vraag stellend) Maar waarom laten die arme boeren dat toe?

*Jacob Sprenger:*

Armen moeten gewantrouwd worden. Ze leunen aan bij moordenaars en dieven. Ze hebben niets te verliezen.

*Heinrich Institoris:*

Ze ondergraven niet alleen het rijk Gods, ze zijn ook een gevaar voor onze maatschappij. Want heksen kunnen ook de geest van rechters en overheden betoveren. Ze kunnen hand en hart van de rechtsdienaren met een ontzettend beven treffen.

*Jacob Sprenger:*

Onze bekommernis om de aftakeling van de morele waarden is ook zeer groot. Tegenwoordig ziet men de jonge meisjes als honden op straat lopen, op zoek naar mannen waarmee ze niet trouwen, maar in zonde samenleven. Ze zijn een bedreiging voor het huwelijk, hoeksteen van een geordend maatschappelijk leven.

*Heinrich Institoris:*

Op dat vlak zijn heksen zwaar schuldig. Vruchtbaarheid hebben ze vervangen door wellust. En ze paren met de Duivel. Dat heeft Thomas van Aquino al gezegd.

*Jacob Sprenger:*

*(met de nodige handgebaren)* Succubus en incubus. Uit die weerzinwekkende paring kunnen kleine heksen ontstaan.

*Novice:*

Zijn dat dan kindjes van de Duivel?

*Heinrich Institoris:*

*(de vraag negerend)* Op zich is de coïtus een afschuwelijke daad, door God alleen gedoogd voor de voortplanting der mensheid. En de lust der vrouw is de vrucht van de erfzonde. Hoeveel heksen hebben ons niet bekend dat ze uit wellust, uit wellust, met de Duivel geboeleerd hebben. *(telkens naar een procesverslag grijpend)* Er waren er bij die het reeds op hun twaalfde deden, maar ook nog op hun vijftigste of zestigste.

*Jacob Sprenger:*

Ja. Ja.

*Heinrich Institoris:*

De Duivel vindt geen plezier in de geslachtsdaad. Voor hem is dit alleen een middel om verderf te zaaien. Hij vangt het zaad van slechte mannen op en gebruikt het bij jonge vrouwen om nieuw heksengebroed te verwekken.

*Novice:*

Zouden die zuigelingen al horentjes op hun hoofd hebben?

*Heinrich Institoris:*

Soms mengt de Duivel het zaad dat de incubus van een succubus heeft ontvangen met dat van de eigen echtgenoot.

*Novice:*

*(zijn werk onderbrekend)* Dat is erg. Dat is héél erg.

*Heinrich Institoris:*

*(verstoord)* De vloer boenen. Dát moet gij doen.

*Jacob Sprenger:*

En toch paart de Duivel ook met oude en onvruchtbare vrouwen. Hoe is dat te verklaren?

*Heinrich Institoris:*

Bij deze vrouwen gebruikt hij geen zaad. Hij wekt alleen hun lusten op.

*Jacob Sprenger:*

En hoe ervaren die vrouwen het genot? (*naar zijn buik tastend*) Is het lid van een luchtige Duivel even hard als het lid van een man?

*Heinrich Institoris:*

Men zou kunnen veronderstellen dat de paring met een echte man de zinnelijke lusten van de vrouw méér bevredigt. Maar de Duivel bezit andere middelen: de warmte van de hel en het gloeien van zijn goddeloos vuur doen de vrouwelijke lusten naar ongekende hoogten stijgen. (*na een poos*) Duivels paren ook het liefst op de heilige dagen van het jaar : met Pasen en Pinksteren, met Kerstmis...

*Novice:*

(*behulpzaam*) Met Onze Lieve Vrouw Hemelvaart, met Allerheiligen...

*Jacob Sprenger:*

Ja. Ja. Met álle heilige dagen.

*Heinrich Institoris:*

De Duivel houdt er immers van God zoveel mogelijk te beledigen. En op die feestdagen hebben de vrouwen ook minder te doen en dus meer tijd om met wel-lustige gedachten rond te lopen. (*na een poos*) Zelfs in de kerk denken ze er aan.

*Jacob Sprenger:*

Sommigen begrijpen niet waarom heksen naar de kerk gaan.

*Novice:*

Er zitten toch geen Duivels in de kerk!

*Heinrich Institoris:*

In de kerk vinden ze een beetje rust. Toch roert de Duivel ook dáár in hun lichaam: bij de consecratie spuwen heksen op de grond of ze mompelen vuile woorden.

*Novice:*

Er is nog iets dat ik niet begrijp. Waarom zijn het altijd vrouwen die heks worden?

*Heinrich Institoris:*

(*boos*) Gij hebt nog veel te leren, manneke. Gij hebt nog nooit van Medea gehoord zeker? En van Delila, en van Cleopatra? Van al die verschrikkelijke vrouwen die koningen en koninkrijken naar de ondergang hebben gesleurd?

*Jacob Sprenger:*

Ja broederke, ge zijt nog te jong om dat allemaal te begrijpen. Vrouwen zijn niet alleen lichamelijk meer geopend dan de man. Ook geestelijk staan ze veel meer open voor het gefluister van Boze Geesten. Dienstmeiden zijn soms wraakzuchtig tegen hun werkgevers, maar omdat ze zwak zijn roepen ze gemakkelijk de hulp in van de Duivel.

*Heinrich Institoris:*

Ze zijn ook veel lichtgeloviger dan de mannen. En makkelijk te beïnvloeden.

*Jacob Sprenger:*

Ze zijn verstandelijk minderwaardig aan de man.

*Heinrich Institoris:*

Vrouwen zijn slecht...

*Novice:*

Maar de heilige Anna dan en Maria Magdalena, die door de Here Jezus werd getroost...

*Heinrich Institoris:*

De vloer boenen moet gij!

*Jacob Sprenger:*

Ja, broederke. Als ge eens wist wat heksen allemaal doen...

*Heinrich Institoris:*

*(de armen als vleugels uitstrekkend)* Ze vliegen! Heksen vliegen! Kinderlijkjes worden opgegraven en in een ketel gekookt. En er wordt heksenzalf mee gemaakt. Stokken of bezems worden met de zalf bestreken. Hoeveel heksen hebben ons niet bekend dat ze op stok of bezem naar de sabbat vlogen?

*Jacob Sprenger:*

Veel. Heel veel. *(tot de novice)* Op de pijnbank bekend!

*Heinrich Institoris:*

*(naar bundels papier grijpend)* Ja. Hier staat het beschreven. Ze vliegen naar verre plaatsen, naar verlaten pleinen in de buurt van stenen uit de heidense oudheid of in de nabijheid van eiken. De heksen liggen er op de rug, de ledematen geopend in een ontuchtige houding, de schaamdelen ontbloot, armen en benen in omhelzende gebaren bewegend. En betrouwbare getuigen hebben gezien dat de Duivel na de geslachtsdaad soms als zwarte damp uit de vrouw omhoog rijst.

*Novice:*

*(met de hand de omhoog stijgende damp imiterend)* Heeft iemand dat echt gezien?

*Sprenger knikt in de richting van de novice.*

*Jacob Sprenger:*

Ja. Ja. Daar op de tafel liggen de bewijzen. En de bekentenissen.

*Novice:*

Van op de pijnbank. En wat gebeurt er nog allemaal op de sabbat?

*Heinrich Institoris:*

Voor en na de paring gaan ze dansen. Dansen. Dansen. (*met de ene hand de ogen bedekkend, met de andere hand wijzend naar de plaats van de sabbat*) Ik zie het zo voor me.

*Institoris loopt naar de sabbat, waar een duivelin hem de mantel van de opperduivel Lucifer op de schouders legt. Het meisje van Breisach loert om de hoek en kijkt verbijsterd toe. Sprenger roept de novice, neemt hem bij de hand en trekt hem mee. Ze gaan langzaam - haast zwevend - naar de sabbat.*

### **TAFEREEL VIJF**

*met een duivel en een duivelin, een heks,  
Heinrich Institoris (als de opperduivel Lucifer),  
Jacob Sprenger (als de duivel Belzebub),  
de novice (als de duivel Steertaff) en het meisje van Breisach*

*Jacob Sprenger:*

(*tijdens het zweven*) De sabbat, broederke, dat is een wervelend feest van Duivels en heksen. Van overal komen ze aan. Ze pakken elkaar vast en beginnen te dansen.

*Uit de bodem stijgt mist op en blauwgroene dampen, waarin een duivel en een heks ronddwalen. Ze zoeken en vinden elkaar. Ze dansen op het ritme van oude volksmuziek.*

*Institoris zit op de troon van de opperduivel en knikt hen bemoedigend toe. Af en toe, vooral bij de ondervraging van de nieuwe heks, houdt hij het masker van de opperduivel Lucifer voor het gezicht.*

*De duivelin wacht op nieuwe deelnemers. Ze verwelkomt Sprenger en de novice en werpt een duivelsmantel op hun schouders. Sprenger danst even met de duivelin en duwt dan de onhandige novice in haar armen. Plots ziet hij het meisje van Breisach. Hij gaat haar halen en trekt het tegenstribbelend meisje mee.*

*De duivelin steekt de arm omhoog. De muziek verstomt. Dansers en opperduivel kijken toe.*

*Novice:*

Wat gebeurt er?

*Duivelin:*

Er komt een ongemerkte.

*Novice:*  
Een wat?

*Duivelin:*  
Een nieuwe heks.

*Jacob Sprenger:*  
(roepend) Een nieuwe heks. (een masker voor het gezicht houdend) Voorgesteld door Belzebub. (het meisje van Breisach tegen zijn dikke buik trekkend) Een Duivel die van malse heksjes houdt.

*Novice:*  
En wie ben ik?

*Sprenger houdt een (ander) masker voor het gezicht van de novice.*

*Jacob Sprenger:*  
Gij zijt Steertaff. Ge wordt de meester van de nieuwe heks.

*De novice buigt hoffelijk.*

*Jacob Sprenger:*  
(tot het meisje van Breisach) Steertaff is een Duivel zonder staart, maar hij heeft twee gezichten. En op beide wordt hij graag gezoend.

*Sprenger heft de mantel en het monnikskleed van de novice op, bukt zich en zoent het - met een wat clownesk gezicht beschilderd - achterwerk van de novice, die wat nerveus begint te giechelen.*

*Jacob Sprenger:*  
(tot het meisje van Breisach) Heb je het gezien? Jouw beurt!

*Hij duwt het meisje van Breisach op de knieën en drukt haar gezicht tegen het clowneske achterwerk. De novice giechelt nog meer.*

*Jacob Sprenger:*  
(tot de novice) Nu moet uw merk in haar vlees geprent worden. Met de vingernagel. (hij trekt het kleed van het meisje van Breisach open en steekt er de hand van de novice in) Rond haar borstjes, en dan de heimelijke haren van de oksels zoeken, hehehe, en maar duwen.

*Novice:*  
En maar duwen. Met de duim. In haar vlees. En ze is van mij. Van mij.

*Hij duwt het meisje van Breisach op de grond, wil op haar kruipen. Sprenger trekt hem weer recht.*

*Jacob Sprenger:*  
De opperduivel wacht.

*Novice:*  
(een beetje onthutst) Lucifer?

*Een duivel blaast op de hoorn. De duivelin en de novice nemen het meisje van Breisach elk bij een hand en leiden haar tot bij Institoris, die het masker van Lucifer voor het gezicht houdt.*

*De duivelin neemt een rol perkament en gaat naast Institoris staan.*

*De heks is een ketel kokend water gaan halen. Ze zet de ketel in de nabijheid van Sprenger.*

*De novice buigt voor Lucifer. Sprenger is achter het meisje van Breisach gaan staan en duwt haar in de nek om ook haar te doen buigen.*

*Heinrich Institoris:*  
Zijt gij bereid het geloof af te zweren? Te verzaken aan de christelijke eredienst en aan de verering van de maagd Maria? Zijt gij bereid de sacramenten nooit meer met respect te ontvangen en zoveel mogelijk het kruisbeeld te vertrappen?

*Sprenger steekt de hand van het meisje van Breisach omhoog en stoot haar in de rug.*

*Jacob Sprenger:*  
Zweren, verdomme.

*Meisje van Breisach:*  
Ik zweer.

*Heinrich Institoris:*  
Zijt gij bereid mij en mijn mededuivels voor altijd met lichaam en ziel toe te behoren?

*Jacob Sprenger:*  
Zweren!

*Meisje van Breisach:*  
Ik zweer.

*Heinrich Institoris:*  
Zijt gij bereid ook andere vrouwen voor deze dienstbaarheid te winnen, vooral vrome maagden en eerbare weduwen?

*Sprenger en novice:*  
Zweren!

*Meisje van Breisach:*  
Ik zweer.

*Heinrich Institoris:*

Zijt gij bereid tot het doden van vooral ongedoopte kinderen? En tot het bereiden van onze zelf uit vlees en beenderen van deze kinderen?

*Sprenger haalt een pop uit de dampende ketel van de heks.*

*Novice:*

*(het meisje van Breisach in de nek duwend)* Zijt gij bereid?

*Meisje van Breisach:*

Ik ben bereid.

*Heinrich Institoris:*

*(rechtstaand, de handen over het meisje van Breisach strekkend)* Dan schenk ik u de gave van het Boze Oog. Gij zult donder en bliksem bevelen, het lot van mensen bepalen en in hun toekomst kunnen blikken. De andere dienaressen die hier aanwezig zijn zullen u de kwade kruiden en de toverdranken leren kennen. Zijt gij bereid ze met vlijt te gebruiken?

*Jacob Sprenger:*

*(het hoofd van het meisje van Breisach knikkend)* Ze is bereid. Ze is bereid.

*Heinrich Institoris:*

Dan zal ik u belonen met een lang en voorspoedig leven.

*De duivelin ontrolt het perkament, zwaait er uitbundig mee.*

*Jacob Sprenger:*

*(tot het meisje van Breisach)* Maar eerst moet je het pact ondertekenen.

*Heinrich Institoris:*

Met je eigen bloed! Pas dan kan je onderricht worden in het opwekken van pijn en smart en in het verspreiden van ziekte en dood bij mens en dier.

*De duivelin geeft een mes aan Sprenger. Hij pakt de arm van het meisje van Breisach vast. De duivelin houdt de pen klaar.*

*Jacob Sprenger:*

Met dit mes open ik uw arm en ik doop de pen in het bloed. Onderteken nu dit pact.

*Hij neemt de hand van het meisje van Breisach en leidt haar hand bij het ondertekenen. De duivelin geeft het ondertekende pact aan Institoris.*

*De heks besprenkelt het meisje van Breisach met water uit haar ketel.*

*Heinrich Institoris:*

*(het nieuwe pact omhoogstekend)* Laat ons nu maar dansen en springen en minnen.

*Sprenger grabbelt de heks vast. Ze besprenkelen elkaar met het water en beginnen een sensuele dans.*

*De duivelin schenkt een drankje en giet het in de mond van het meisje van Breisach. Ze wordt er duizelig van, maar de novice vangt haar op.*

*Institoris komt van zijn troon.*

*Heinrich Institoris:*

*(tot de novice - het kleed van het meisje van Breisach opheffend) Je moet haar minnen, stommerik.*

*Jacob Sprenger:*

*(al dansend) Van voor!*

*Heinrich Institoris:*

*En van achter!*

*Jacob Sprenger:*

*En weer van voor.*

*Duivelin:*

*(tot het meisje van Breisach) Werkt het drankje al een beetje?*

*Meisje van Breisach:*

*Ik sta in brand. Mijn hele lijf staat in brand. Mijn buik is een bol vuur die draait en draait en draait.*

*Het meisje van Breisach draait, wordt wild. Ze loopt van duivel tot duivel en laat zich nu gewillig vastnemen. Als ze uiteindelijk weer in de armen van de novice valt, trekt deze het meisje van Breisach op de grond en kruipt er op. De anderen gaan er in een cirkel rond staan.*

*Allen:*

*(in een steeds vlugger ritme) Van voor. En van achter. En weer van voor. En van achter. En van voor. En van achter...*

*Even later hoort men het eerste kraaien van de haan. Allen zwijgen. De novice kruipt uit de cirkel en kijkt omhoog naar Sprenger.*

*Novice:*

*(verward) Wat gebeurt er?*

*Jacob Sprenger:*

*De nacht loopt ten einde.*

*Heinrich Institoris:*

*Het feest is voorbij.*

*De haan kraait nog eens. Duivel, duivelin en heks krimpen in elkaar en lopen dan joelend weg.*

*Het meisje van Breisach verdwijnt wankelend achter de hoek.*

*Institoris gooit zijn duivelsmantel weg en wandelt langzaam naar zijn plaats.*

*Novice:*

*(aan zijn wangen voelend) Ik heb het er warm van gekregen.*

*Sprenger maakt de duivelsmantel van de novice los en laat dan ook zijn mantel op de grond glijden. Hij neemt de hand van de novice en trekt hem mee.*

*Jacob Sprenger:*

*(de novice in het gelaat bekijkend) Je ziet er inderdaad een beetje koortsig uit. Ga naar Pater Kok en vraag een kop sterke bouillon. En zweet eens goed uit.*

*De novice buigt eerbiedig en gaat af. Sprenger heeft het blijkbaar ook warm; hij bet zijn bezweet voorhoofd.*

## **TAFEREEL ZES**

*met Heinrich Institoris, Jacob Sprenger, de novice,  
het meisje van Breisach en de beul*

*Heinrich Institoris:*

*Huiver en walg schokken mijn lichaam.*

*Hij gaat in de procesverslagen rommelen.*

*Jacob Sprenger:*

*Wat zoekt u?*

*Heinrich Institoris:*

*De eerste verklaringen van dat meisje uit Breisach. (een bundel papier omhoogstekend) Ha, hier heb ik ze.*

*Intussen staat het meisje van Breisach te aarzelen. Ze sluipt in elkaar gedoken verder en verdwijnt dan.*

*Jacob Sprenger:*

*Wanneer komt ze?*

*Heinrich Institoris:*

*Ze had er al moeten zijn. Zou ze het wagen om niet te komen getuigen?*

*Jacob Sprenger:*

Ze komt wel. We hebben haar hulp en bijstand beloofd.

*Heinrich Institoris:*

Het is een interessant geval. Wellicht promoveren we haar tot een van de kroongetuiigen in ons boek.

*Jacob Sprenger:*

En de angst zit er goed in. Haar tante is al verbrand.

*Heinrich Institoris:*

*(met enthousiasme)* Ja! Klassiek gevalletje. Pijnbank en brandstapel.

*Jacob Sprenger:*

Laten we ons op de ondervraging voorbereiden. Laten we bidden.

*Sprenger en Institoris knielen neer.*

*Jacob Sprenger:*

O God, o Heer, laat Uw licht schijnen in hart en geest, zodat we klaar zien in deze duisternis.

*Heinrich Institoris:*

En bescherm ons tegen Satans Boze Hand.

*Jacob Sprenger:*

Amen.

*Heinrich Institoris:*

Amen.

*Jacob Sprenger:*

Laten we elkaar, ter bescherming, zegenen.

*Ze geven elkaar de zegen. Op de achtergrond verschijnt de novice met het bange meisje van Breisach.*

*Novice:*

Dit meisje is zich komen aanmelden.

*Heinrich Institoris:*

*(tot het meisje van Breisach)* Ge zijt te laat. Ga met uw gezicht tegen de muur staan. *(tot de novice)* Roep de beul.

*Novice:*

*(verschrikt)* De b-b-b. De beul?

*Heinrich Institoris:*

Ja!

*Het meisje van Breisach is tegen de muur gaan staan. De novice blijft wat bij het meisje van Breisach treuzelen, maar weerstaat de strenge blik van Institoris niet. Hij gaat haastig af en komt even later met de beul terug. Sprenger doet hen teken op de achtergrond te blijven staan.*

*Tijdens de ondervraging neemt Institoris af en toe nota's.*

*Sprenger gaat tot bij het meisje van Breisach en tikt met een wandelstok een paar keer tegen haar lichaam. Ze huivert en krimpt in elkaar.*

*Jacob Sprenger:*

Kom, kom, je moet niet bang zijn. Draai je eens om.

*Het meisje van Breisach draait zich om, maar kijkt niet op. Ze huivert.*

*Jacob Sprenger:*

We hebben aan ons dochterke uit Breisach alleen maar een paar vraagjes te stellen.

*Heinrich Institoris:*

De eed.

*Jacob Sprenger:*

De eed, ja. Zeg mij maar na: ik zweer...

*Meisje van Breisach:*

*(zeer stil)* Ik zweer.

*Jacob Sprenger:*

De waarheid te spreken en niets dan de waarheid.

*Meisje van Breisach:*

*(zeer stil)* De waarheid te spreken en niets dan de waarheid.

*Heinrich Institoris:*

*(bitsig)* Ik hoor niets.

*Meisje van Breisach:*

*(nu iets luider)* Ik zweer de waarheid te spreken.

*Jacob Sprenger:*

En niets dan de waarheid.

*Meisje van Breisach:*

En niets dan de waarheid.

*Jacob Sprenger:*

Zo helpe mij God.

*Meisje van Breisach:*  
Zo helpe mij God.

*Heinrich Institoris:*  
Je weet nog wat er met je tante is gebeurd?

*Het meisje van Breisach reageert niet, krimpt weer in elkaar.*

*Jacob Sprenger:*  
Wat is er met je tante gebeurd?

*Meisje van Breisach:*  
Ze is...

*Jacob Sprenger:*  
Ze is...

*Meisje van Breisach:*  
(*stil*) Verbrand.

*Heinrich Institoris:*  
Ik hoor niets!

*Meisje van Breisach:*  
(*iets luider*) Ze is verbrand.

*Jacob Sprenger:*  
Waarom is ze verbrand?

*Meisje van Breisach:*  
Men zei...

*Heinrich Institoris:*  
Waarom is ze verbrand? Ze is verbrand omdat...

*Meisje van Breisach:*  
Omdat ze...

*Heinrich Institoris:*  
Omdat ze een... een wat was... omdat...

*Meisje van Breisach:*  
Omdat ze een heks was.

*Jacob Sprenger:*  
(*met zijn stok op haar lichaam tikkend*) Misschien moet gij ook verbrand worden.

*Meisje van Breisach:*  
(*in paniek*) Maar ik heb me bekeerd. Ik heb me bekeerd.

*Jacob Sprenger:*

Reden te meer om braaf op onze vragen te antwoorden. Vóór je bekering heb je toch betrekkingen met de Duivel gehad?

*Het meisje van Breisach aarzelt, maar beaamt dan knikkend.*

*Heinrich Institoris:*

Antwoorden!

*Sprenger tikt met de stok op het lichaam van het meisje van Breisach.*

*Meisje van Breisach:*

Ja.

*Jacob Sprenger:*

Vertel dat eens.

*Meisje van Breisach:*

Ik kreeg een vies drankje van mijn tante. Iets waar ik niet goed van werd.

*Jacob Sprenger:*

Ja. En dan?

*Meisje van Breisach:*

We gingen naar de bovenkamer.

*Jacob Sprenger:*

De bóvenkamer. Ja. Ja.

*Heinrich Institoris:*

En in die kamer was je niet alleen. Er stonden duivels te wachten.

*Het meisje van Breisach knikt.*

*Heinrich Institoris:*

Antwoorden!

*Meisje van Breisach:*

Er waren mannen.

*Jacob Sprenger:*

Mannen? In het zwart gekleed?

*Heinrich Institoris:*

Tijdens haar eerste ondervraging heeft ze gezegd dat ze groen waren.

*Jacob Sprenger:*

Groen? (*tot het meisje van Breisach*) Weet je dat zeker?

*Meisje van Breisach:*  
Ze waren gekleed in groene ruitpakken.

*Heinrich Institoris:*  
Soms is de duivel groen.

*Jacob Sprenger:*  
Hij kan alle kleuren aannemen. *(met zijn stok op het meisje van Breisach tikkend)*  
Hoeveel mannen waren er?

*Meisje van Breisach:*  
Drie. Ze leken op jagers.

*Heinrich Institoris:*  
Waren ze jong?

*Meisje van Breisach:*  
Een was een beetje oud. De anderen waren jonger.

*Jacob Sprenger:*  
En wat gebeurde er dan?

*Heinrich Institoris:*  
Antwoorden! Wat gebeurde er dan?

*Meisje van Breisach:*  
Mijn tante...

*Het meisje van Breisach aarzelt, kijkt schichtig naar Institoris.*

*Meisje van Breisach:*  
Mijn tante stootte me tegen de buik van de oude man, en... en ...

*Jacob Sprenger:*  
Ja, mijn dochterke, vertel het maar.

*Meisje van Breisach:*  
Mijn tante zei: deze heer zal je het spel der liefde leren.

*Jacob Sprenger:*  
En hoe deed hij dat?

*Meisje van Breisach:*  
Ik was bang en het drankje van mijn tante maakte mij duizelig.

*Jacob Sprenger:*  
Ja, heksendrankjes zetten het lichaam in vuur en vlam.

*Heinrich Institoris:*  
En doen naar het zaad van de duivel verlangen. Ja?

*Meisje van Breisach:*

*(af en toe over haar woorden struikelend)* De oude man pakte me bij de haren en sleurde me mee. Hij deed me bukken. Ontblootte mij. Kroop dan in mijn heimelijkheid.

*Heinrich Institoris:*

Als een hondse duivel.

*Meisje van Breisach:*

*(na eerst geknikt te hebben)* Ja.

*Heinrich Institoris:*

En dan is de tweede Duivelshond gekomen. En de derde.

*Het meisje van Breisach knikt.*

*Heinrich Institoris:*

Antwoorden!

*Sprenger tikt met de stok op het meisje van Breisach.*

*Meisje van Breisach:*

*(in elkaar krimpend)* Ja.

*Jacob Sprenger:*

Je hebt je dus met lichaam...

*Heinrich Institoris:*

En ziel...

*Jacob Sprenger:*

Aan de Duivel overgeleverd.

*Meisje van Breisach:*

Ja, maar...

*Heinrich Institoris:*

En je hebt gevlogen.

*Jacob Sprenger:*

Ja. Dat heb je al eens eerder aan iemand verteld. Je hebt gevlogen. Van Straatsburg naar Keulen.

*Heinrich Institoris:*

En terug.

*Jacob Sprenger:*

En terug. Inderdaad. Met de hulp van die groene Duivels?

*Meisje van Breisach:*

Nee. Nee. Ik heb dat zo maar aan iemand verteld. Om te bluffen.

*Jacob Sprenger:*

Heb je echt of in verbeelding gevlogen?

*Meisje van Breisach:*

(*verward*) Echt in verbeelding.

*Heinrich Institoris:*

Echt én in verbeelding.

*Jacob Sprenger:*

Ja?

*Meisje van Breisach:*

(*aarzelend*) Ja.

*Heinrich Institoris:*

Je tante was niet alleen een heks. Ze was ook vroedvrouw.

*Meisje van Breisach:*

Soms. Ze...

*Heinrich Institoris:*

Ze kende ook andere vroedvrouwen.

*Meisje van Breisach:*

Ja.

*Jacob Sprenger:*

En vroedvrouwen doen rare dingen. Vertel eens wat je daarover weet.

*Meisje van Breisach:*

Men zegt dat sommige vroedvrouwen pasgeboren kinderen doden.

*Jacob Sprenger:*

Hoe doen ze dat?

*Meisje van Breisach:*

Ze steken een naald in hun hoofd.

*Heinrich Institoris:*

Tot in de hersenen.

*Meisje van Breisach:*

Tot in de hersenen.

*Jacob Sprenger:*

Wat doen ze nog?

*Meisje van Breisach:*

Soms doden ze het kind in de schoot van de moeder.

*Jacob Sprenger:*

Ze veroorzaken miskramen.

*Meisje van Breisach:*

Ja.

*Heinrich Institoris:*

Ook je tante heeft kinderen vermoord.

*Jacob Sprenger:*

Voor ze verbrand werd, heeft ze ons bekend ...

*Heinrich Institoris:*

Dat ze een geheime pot had.

*Jacob Sprenger:*

*(met zijn stok tegen het meisje van Breisach tikkend)* En die pot heb jij ook gezien.

*Meisje van Breisach:*

*(angstig bibberend)* Nee.

*Heinrich Institoris:*

Nee? Moeten we er getuigen bijhalen? Wát zat er in de pot?

*Het meisje van Breisach huivert en kijkt angstig naar Institoris.*

*Heinrich Institoris:*

Wat zat er in de pot?

*Het meisje van Breisach weent. Institoris kijkt naar de beul, die naar voor komt en het meisje van Breisach bij de keel vastgrijpt en haar een eindje meesleurt. Sprenger houdt hen tegen.*

*Jacob Sprenger:*

*(het meisje van Breisach met de stok bekloppend)* Je weet toch wat er gebeurt met onwillige vrouwen? *(tot de beul)* Vertel haar eens wat er met onwillige meisjes gebeurt.

*Beul:*

We binden ze vast op de pijnbank.

*Het meisje van Breisach jammert.*

*Jacob Sprenger:*

Ja, de pijnbank. De waarheid eist haar rechten op.

*De beul versterkt zijn greep op het meisje van Breisach. De novice is ongevraagd ook naar voor gekomen. Hij kijkt geschrokken toe.*

*Jacob Sprenger:*  
Wat zat er in die pot?

*Heinrich Institoris:*  
Ronde dingen. Kleine ronde dingen. Ja? Wat zat er in de pot?

*Jacob Sprenger:*  
Is het zo moeilijk? Je hebt het toch al eens gezegd.

*Meisje van Breisach:*  
(*nauwelijks verstaanbaar in de wurggreep van de beul*) Kinderhoofden.

*Heinrich Institoris:*  
(*schrijvend*) Kin-der-hoof-den. En jij bent medeplichtig!

*Meisje van Breisach:*  
(*wanhopig - pogend zich los te wringen uit de handen van de beul*) Ik heb me bekeerd. Ik heb me bekeerd.

*Novice:*  
(*opgewonden*) Ze heeft zich bekeerd.

*Sprenger beveelt de beul (zonder woorden) het meisje van Breisach te verwijderen; de beul sleept het meisje van Breisach mee. Ze verdwijnen. Institoris kijkt geërgerd naar de novice.*

*Novice:*  
(*aarzelend nu, een beetje stotterend*) Ze heeft zich bekeerd.

*Jacob Sprenger:*  
Ze heeft zich bekeerd. (*met nadruk*) Zegt ze.

*Heinrich Institoris:*  
Ze is een heks. En heksen blijven schuldig. Ze moeten verdeld worden. Uitgeroeid. Wat de duivel eenmaal is toegewijd, laat hij niet meer los. Dochters en nichten van heksen zijn nog meer tot hekserij geneigd dan andere meisjes. (*na een poos*) Eigenlijk is elke vrouw een bestendige bron van gevaar, van ondergang.

*Jacob Sprenger:*  
(*tot de novice*) Er zijn natuurlijk ook een paar slechte mannen in deze wereld, zelfs in de schoot van onze Heilige Kerk...

*Heinrich Institoris:*  
Het wangedrag van sommige mannen spruit voort uit de verleidingskunst van de vrouwen. Het is Eva-de-vrouw die de appel der ontucht in de mond van de man duwt.

*Jacob Sprenger:*  
En ze noemen het liefde.

*Heinrich Institoris:*  
En het is dood. En ondergang. Het lijf van de vrouw verbergt een ongrijpbare sleutel die de poort naar leven en dood opent. Het is een onduidbare duivelse macht.

*Jacob Sprenger:*  
Het doet me denken aan dat verhaal over Tristan, de koene ridder. Verstrikt in de netten van Isolde, van de dood, van de ondergang. Ja. Ja. Vrouwen zijn een gevaar.

*Heinrich Institoris:*  
Branden moeten ze. Branden. Branden.

## **TAFEREEL ZEVEN**

*met de aartshertogen Albrecht en Isabella*

*Het is donker. Men hoort een ver gehuil van wolven.*

*Bazuingeschal kondigt de komst van Albrecht en Isabella aan. Ze verschijnen ergens in de hoogte (op de plaats van God). Albrecht ontrolt een perkamenten rol en leest voor.*

*Aartshertog Albrecht:*  
In naam van zijne Majesteit Filips de Derde, koning van het Spaanse Rijk, verkondigen wij, de aartshertogen Albrecht en Isabella, in het jaar onzes Heren 1606 de volgende ordonnantiën ter beteugeling van het losbandig leven in de zuidelijke Nederlanden:

Toneelopvoeringen moeten worden onderworpen aan de voorafgaandelijke goedkeuring van de plaatselijke overheid.

Tijdens sermoen en mis is het verboden herbergen te bezoeken, te dansen en spelen te organiseren.

Bruiloftsfeesten mogen niet meer dan één dag duren en er mogen niet meer dan twee en dertig koppels uitgenodigd worden.

Voor- en buitenhuwelijkse geslachtsgemeenschap, ontuchtig samenwonen en overspel dienen zwaarder bestraft.

Tegen landlopers, vagebonden en vreemdelingen moeten sterk beperkende en bestraffende maatregelen genomen worden.

*(met grote nadruk)* De hekserij moet meedogenloos onderdrukt worden.

*Bazuingeschal en dan ver gehuil van wolven.  
Het wordt donker.*

### **TAFEREEL ACHT**

*met een knecht, Katelijne Janssens, een pelgrim, een blinde, een boer,  
een bakkersgast, een man en zijn zieke vrouw, een zwangere vrouw,  
de schout en twee soldaten*

*Een knecht duwt een met manden geladen handkar. Hij is moe en rust even uit, wrijft met de handen over de vermoeide lendenen. Aan de andere kant komt een sjofel geklede Katelijne aangeslenterd. Het is koud en ze heeft zich in een grote hoofddoek gewikkeld. De knecht bekijkt haar. Als Katelijne hem voorbijloopt, roept hij haar.*

*Knecht:*  
Hei, laat je gezicht eens zien.

*Katelijne draait zich om en steekt de tong uit.*

*Knecht:*  
Zin in een appeltje?

*De knecht haalt een grote rode appel uit een mand en steekt hem omhoog. Katelijne bekijkt de appel en komt dichterbij.*

*Katelijne:*  
Krijg ik hem?

*Knecht:*  
Lust je appelen?

*Katelijne:*  
Appeltjes zijn lekker en ze stillen de honger. Ik heb nog niet veel gegeten vandaag.

*Knecht:*  
*(de appel omhoogstekend)* Eigenlijk mag ik hem niet geven. *(naar de manden wijzend)* Vierhonderd pond van de beste appelen uit de boomgaard van mijn meester: te leveren aan de burgemeester. Die grote heren hebben ook nooit genoeg. En wij maar honger lijden. En werken. En werken.

*Katelijne:*

Daar kan ik van meespreken. Werken! Van hard werken wordt de arme niet rijk. Alleen de rijken worden er rijker van.

*Knecht:*

Hehe. Je ziet er geen poesje uit om zonder handschoenen aan te pakken. Maar je hebt wel mooie ogen. Hoe heet je?

*Katelijne:*

Krijg ik de appel?

*De knecht geeft de appel aan Katelijne. Tijdens het praten eet Katelijne hem op.*

*Katelijne:*

Ik ben Katelijne.

*Knecht:*

En je bent niet van Mechelen.

*Katelijne:*

Nu wel. Inwonende dienstmeid bij de familie Van Battenbroeck. Uitzuigers. Werken van 's morgens tot 's avonds en toch nooit genoeg doen. En als ik niet af en toe wat eten pikte, was ik al lang van honger gestorven.

*Knecht:*

Kom je niet mee? Ik zet je tussen de appelen.

*Katelijne giechelt, maar laat zich oppakken en op de kar zetten. De knecht loert naar haar even ontblote benen.*

*Knecht:*

Hei, hei. Niet alleen mooie oogjes, maar ook mooie beentjes. Gaan we zondag eens samen dansen?

*Katelijne:*

Ik heb geen mooi kleed.

*Knecht:*

Krijg je van mij.

*Katelijne:*

Ja?

*Knecht:*

Ja. We gaan ons goed warm dansen en dan eens lekker tsjoekie-tsjoeke spelen.

*Hij steekt een hand onder haar kleed.*

*Katelijne:*

Afblijven. Eerst kleed krijgen.

*Knecht:*

Krijg je toch. Als je maar een braaf vrouwtje voor me bent.

*Katelijne:*

Ssst. Er komt nog meer volk opdagen.

*Knecht:*

*(met wat minachting)* Een boertje uit Bonheiden. En een pelgrim die eeuwig en altijd op weg is naar Rome. Ik ken ze. Niet te vertrouwen.

*Katelijne:*

En een blinde.

*Knecht:*

Ken ik niet. Maar ook niet te vertrouwen.

*Katelijne:*

En het knechtje van de bakker uit de Bruul. Die ken ik. Heb nog brood van hem gekocht.

*Knecht:*

Bah. Schorremorrie.

*Het schorremorrie is intussen dichterbij gekomen. Ze blijven rond de kar treuzelen en kijken met begerige ogen naar Katelijne en naar de appelen. De pelgrim beloert de appelen van dichtbij. De blinde loopt tastend rond. De boer en de bakkersgast hebben vooral belangstelling voor Katelijne.*

*Knecht:*

Weg, weg allemaal. Dit zijn appelen voor de burgemeester.

*Pelgrim:*

Eén enkel appeltje maar en God zal het u lonen. Ik ben pelgrim en net vertrokken voor een bedevaart naar Rome. Onderweg zal ik bidden voor het heil van uw ziel.

*Blinde:*

En ik ben blind en kan voor de kost niet werken. *(de hand uitstekend)* Honger kwelt mij.

*Knecht:*

Neenee. Weg. We hebben zelf nauwelijks genoeg.

*Blinde:*

*(de handen uitstrekend)* Er zijn weer harde tijden in aantocht. Tijden van hongersnood en van pest, zoals een paar jaar geleden. Meer dan tweeduizend doden in Mechelen.

*Knecht:*

Zwijg er over. Ik heb toen vrouw en kinderen verloren.

*Pelgrim:*

*(een amulet van onder zijn hemd trekkend)* Kijk, ik draag een gezegend stuk van het Sint Jans Evangelie om de hals. Kus het, vrienden. Kus het. Het zal jullie beschermen tegen noodlot en kwade geesten. Eén klein geldstukje vraag ik er voor.

*Hij duwt het amulet tegen Katelijne's lippen.*

*Katelijne:*

Bah, het stinkt naar je ongewassen vel.

*Pelgrim:*

Jij lelijke heks! *(tot allen)* Hebben jullie dat gehoord? Ze zegt dat het Evangelie stinkt.

*Katelijne:*

Heb ik niet gezegd.

*Pelgrim:*

*(haar met zijn wandelstok bedreigend)* Wel gezegd. En alleen heksen zeggen zo-iets. Heksen spuwen op het Evangelie.

*Boer:*

*(tot knecht)* Ze heeft een appel gepikt.

*Pelgrim:*

En ze bijt er in, net als Eva.

*Katelijne:*

*(naar de knecht wijzend)* Hij gaf de appel. En hij is de Slang niet.

*Pelgrim:*

*(met zijn staf boven de hoofden zwaaiend)* De Slang is overal. De Boze Geest is overal. Pest en overstromingen hebben het zondige Vlaanderen geteisterd. Langdurige regens, mislukte oogsten. Wolven die tot bij de stadspoorten komen en mensen verslinden.

*Knecht:*

De wolven hebben honger, net als wij. De Spaanse soldaten zijn gevaarlijker dan de wolven. En ze zitten *in* de stad.

*Pelgrim:*

Er wordt te veel en te godslasterlijk geklaagd. En zwijg over die soldaten. Ze beschermen het Heilig Geloof. Ze bestrijden de ketters uit de Noordelijke Nederlanden.

*Blinde:*

Ze verwoesten de dorpen. Ze stelen ons koren en onze veldvruchten. Hakken onze fruitbomen om.

*Katelijne:*

En ze lopen met hun vuile tampoerres achter de vrouwen aan.

*Boer:*

Die van mij is proper. (*de kin van Katelijne aaiend*) En je krijgt er twee appels bij.

*Katelijne steekt haar tong uit.*

*Bakkersgast:*

En ik bak zoete broodjes voor jou.

*Knecht:*

Laat haar gerust. Ze is van mij.

*Pelgrim:*

(*tot de knecht*) Pas er voor op. Gij kent dat soort wijven nog niet. Zie je niet dat ze met een boos en opstandig Oog kijkt? Dat ze een boze vrouw is?

*Katelijne:*

Ik ben geen boze vrouw.

*Een man met een handkar nadert de groep. Op de kar ligt een in dekens gewikkelde zieke vrouw. De vrouw steekt smekend de hand uit.*

*Blinde:*

Wie roept en smeekt daar?

*Boer:*

Nog wat meer gebedel!

*Vrouw:*

Water. Water asjeblieft.

*Katelijne:*

Ze heeft dorst. (*tot de boer*) Geef haar wat water.

*Boer:*

Ik heb geen water.

*Pelgrim:*

Ik ook niet.

*Bakkersgast:*

Ik ook niet.

*Blinde:*

Ik wou dat ik ziende ogen had. Dan ging ik er halen.

*Knecht:*

Ik kan mijn kar niet in de steek laten.

*Katelijne:*  
Ik ga wel.

*Ze springt van de kar, gooit het klokhuis van de opgegeten appel in het gezicht van de pelgrim en gaat weg.*

*Pelgrim:*  
Vies wijf.

*Blinde:*  
Haar stem is mooi.

*Boer:*  
De rest ook. Wiebelkontje.

*Bakkersgast:*  
En een leuk voorgeveltje.

*Blinde:*  
En haar ogen?

*Knecht:*  
Blauw als de hemel. Met heel ondeugende lichtjes er in.

*Boer:*  
Wiebellichtjes. *(tot de knecht)* Krijg ik haar eens een half uurtje?

*Knecht:*  
Wat geeft ge er voor?

*Bakkersgast:*  
Twee krentenbollen en ik heb haar voorgevel al vast. En de rest volgt dan wel.

*Pelgrim:*  
Ja. En wat is de rest?

*Boer:*  
*(tot de pelgrim)* Hebt gij nog nooit een rokje opgeheven?

*Pelgrim:*  
Ik denk verder na dan jullie rechtstaande paal lang is. Die vreemde luizen lopen ook met vreemde ziekten rond. Ze brengen verrotting in je broek.

*Bakkersgast:*  
Ah. Zo ziet ze er nog niet uit.

*Katelijne komt terug met een kruik water. Een hoogzwangere vrouw loopt haar kwaad achterna.*

*Knecht:*  
Ze komt terug.

*Boer:*  
Met een beetje herrie.

*Pelgrim:*  
Vreemde luizen maken altijd herrie.

*Zwangere vrouw:*  
Hebben jullie haar gestuurd?

*Katelijne:*  
Ze denkt dat ik met haar kruik ga lopen.

*Katelijne laat de zieke vrouw drinken. De zwangere vrouw kijkt kwaad toe.*

*Zwangere vrouw:*  
(naar *Katelijne wijzend*) Bij ons in de buurt heeft ze een slechte naam. Iemand heeft eens gezien dat ze in de kerk de hostie uitspuwde en in haar zakdoek mee naar huis nam.

*Pelgrim:*  
Dan is ze een slavin van de duivel.

*Katelijne komt bij de zwangere vrouw.*

*Katelijne:*  
Heb je het zelf gezien?

*Zwangere vrouw:*  
Laat me gerust.

*Katelijne:*  
(de vrouw achteruit stotend) Heb je het zelf gezien?

*Boer:*  
Hehe. Twee wijven die gaan vechten.

*Knecht:*  
Dat kan leuk worden.

*Bakkersgast:*  
(ophitsend) Klop er eens goed op.

*Katelijne heeft de zwangere vrouw intussen tegen de kar geduwd.*

*Katelijne:*  
Als je niet zwanger was, dan trok ik het haar uit je kop. En ik schopte je kont aan flarden.

*Pelgrim:*

Ze moesten haar oppakken en aan de schandpaal spijkeren.

*Boer:*

Liefst helemaal bloot.

*De zwangere vrouw stoot Katelijne van zich af. Katelijne wankelt en botst tegen de blinde, die zijn evenwicht verliest. Beiden vallen op de grond. In zijn verwarring zoekt de blinde naar houvast. Hij trekt toevallig het kleding van Katelijne omhoog. De anderen bekijken Katelijne met wulpse blikken.*

*Op hetzelfde ogenblik komt de schout aan. Hij is vergezeld door twee soldaten. De schout blijft staan, frons het voorhoofd.*

*Schout:*

Wat gebeurt er hier?

*Pelgrim:*

Godslasterlijke dingen, Heer.

*Schout:*

Zijn die twee aan het vechten?

*Pelgrim:*

De man is blind en onschuldig. Maar de vrouw is vreemd in deze stad en ze kijkt met het Boze Oog.

*Schout:*

*(tot de intussen half recht gekropen Katelijne)* Wie zijt gij?

*Katelijne:*

Katelijne Janssens.

*Pelgrim:*

Ze is een heks. Ze heeft gespuwd op het Heilig Sint Jans Evangelie.

*Zwangere vrouw:*

Ze heeft in de kerk een hostie uitgespuwd.

*Schout:*

Hebt gij dat gedaan?

*Katelijne:*

Neen.

*Op dat ogenblik ontdekt de man met de handkar dat zijn vrouw dood is. Hij begint te jammeren.*

*Man:*

Mijn vrouw is dood. Mijn vrouw is dood.

*Pelgrim:*  
(naar *Katelijne* wijzend) Zij heeft de vrouw aangeraakt.

*Katelijne:*  
Ze had dorst en vroeg water.

*Schout:*  
Hebt ge haar aangeraakt?

*Katelijne:*  
Ja. Ik heb haar hoofd in mijn hand gehouden. Ik hielp haar drinken.

*Man:*  
Ze heeft mijn vrouw betoverd.

*Zwangere vrouw:*  
Ze heeft mij gestoten.

*Schout:*  
Heeft men u een heks genoemd?

*Katelijne:*  
Alleen die stinkende pelgrim heeft dat gezegd.

*Schout:*  
En hebt gij eerherstel geëist?

*Katelijne:*  
Eerherstel? Ik heb nog niet eens de tijd gehad om recht te kruipen.

*Schout:*  
(tot de soldaten) Grijpt haar vast.

*De soldaten grijpen Katelijne vast en binden haar armen op de rug. Ze schopt en krijst.*

*Pelgrim:*  
(eerbiedig - tot de schout) Al weet ik niet wie gij zijt, Heer, ik betuig u graag mijn grote dank. En God zal het u ongetwijfeld lonen.

*Schout:*  
Ik ben de pas benoemde nieuwe schout van Mechelen. Ik zal deze verdomde stad eens laten zien hoe men heksen behandelt. (tot allen) En ieder van u komt getuigen!

*Pelgrim:*  
Krijgen we daar een vergoeding voor, Heer Schout?

*Schout:*  
Uiteraard.

*De pelgrim buigt. De anderen volgen zijn voorbeeld en kijken met een spotlachje naar Katelijne. De blinde kruipt tastend rond. De boer graait een appel van de kar en bijt er in.*

*De schout stapt verder. De soldaten slepen Katelijne mee.*

*Katelijne:  
(roepend) Lafaards. Lafaards.*

*De blinde luistert naar haar stem, strekt de armen in haar richting.*

*Het wordt donker.*

p a u z e

## **TAFEREEL NEGEN**

*met een monnik*

*De klokken van Mechelen luiden.*

*Een monnik komt op met een grote brandende kaars in de hand. Hij klimt op een podium, slaat een kruis en begint een donderpreek. Hij richt zich tot het publiek in de zaal.*

**Volk van Mechelen, zondaars!**

Een groot en machtig kwaad woekert in onze stad en vreet aan de ziel van onze christelijke gemeenschap. De hekserij heeft weer haar intrede gedaan. Meer dan veertig jaar heeft de Boze Geest hier te gemakkelijk vrij spel gekregen. Het is inderdaad van 1601 geleden dat de brandstapel de Mechelse lucht van hekserij heeft gezuiverd. Ook elders in Vlaanderen is men veelal te tolerant opgetreden. Sommigen denken dat het volstaat een heks te verjagen, als een kraai op een pas bezaaid korenveld. De Duivel lacht met zo'n vonnissen. Zijn verbannen heksen zullen geen dag wachten om elders het zaad van Satan uit te zaaien.

Door domme twisten bleef het ambt van schout meer dan een jaar onbezet in Mechelen. Maar een nieuwe schout is gisteren aangekomen en nog dezelfde dag werd een heks aangehouden. Ze zal in de komende dagen ondervraagd en gestraft worden.

Volk van Mechelen, begrijp dit goed: een heks is nooit een alleenstaand geval. Er is mij gemeld dat op brakke gronden buiten de stadspoorten soms rare en zeer zondige dingen gebeuren. Kinderen worden soms onverklaarbaar ziek, kippen

leggen plots geen eieren meer en korenvelden worden als bij toverslag door hagelstormen vernield.

Er moeten te Mechelen nog meer heksen zijn. Het is uw plicht, uw heilige plicht, elk verdacht feit aan de schout te gaan melden. Van rampen en tegenslagen kunnen we slechts gespaard worden indien de hekserij met wortel en tak wordt uitgerooid. Wie iets verzwijgt, maakt zich medeplichtig en wordt een handlanger van de Duivel.

*(de kaars omhoogstekend)* En wat zal dan uw loon zijn? Hebt gij het al eens geprobeerd? *(zijn andere hand vervaarlijk dicht bij de kaarsvlam houdend)* Steek uw vinger eens in de vlam van een kaars. Eén minuut, twee minuten, drie minuten. Het zal pijn doen, vreselijke pijn. Maar deze pijn is *niets* vergeleken bij de pijnen die u wachten in de hel, in de kerker met muren van onblusbaar vuur, die God in het midden van de aarde heeft geschapen om er de verdoemden voor eeuwig te pijnigen. Gij zult er leven in een dikke verstikkende rook, in de stank van pek en solfer; ge zult in stukken getrokken worden door de klauwen en de tanden van vele duivels, maar zonder echt te breken, want aan de kwellingen van de hel komt geen einde. Ook aan het branden komt geen einde: het hellevuur brandt zonder te vérbranden, het is alsof ge eeuwig gebraden wordt. Elk ogenblik sterft ge duizend maal de dood, maar echt dood gaan is er niet bij.

En laat u niet beïnvloeden door de wonderen die sommige heksen wel eens laten zien. De wonderen van de heksen zijn een door de Duivel uitgeworpen aas. Het lijken lekkere hapjes, maar wee de bijgelovige zondaar die naar dat aas hapt. Hij krijgt de haak van Satan in de mond, hij is gevangen als de domste vis van de Dijle en voor hij het beseft ligt hij in de hel te kronkelen van de pijn.

Volk van Mechelen, redt dus uw ziel, ga naar de schout en vertel hem wat ge over de Mechelse heksen weet. *(hij blaast de kaars uit en slaat een kruis)* In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

*Het wordt donker.*

## **TAFEREEL TIEN**

*met Katelijne Janssens en de beul*

*In de gevangenis zit Katelijne op wat stro. Ze draagt een grauw gevangenshemd. Honger en kou kwellen haar en ze kijkt vreugdeloos voor zich uit. Op de achtergrond zijn de foltertuygen, o.a. een palei, te zien.*

*De beul komt op met een geselroede in de hand.*

*Ze beloeren elkaar.*

*Beul:*  
Hoe heet jij ook weer?

*Katelijne:*  
Katelijne Janssens.

*Beul:*  
Je weet wie ik ben?

*Katelijne:*  
De beul. Nog niet zo lang geleden heb ik je op de Grote Markt gezien. Je was er een deserteur aan het ophangen.

*Beul:*  
Gij zult niet gehangen worden. Voor heksen is er een andere straf.

*Katelijne:*  
Ik ben geen heks.

*Beul:*  
Dat zeggen alle wijven. *(met de roede tegen haar hoofd duwend)* En prent het maar goed in je ketel: tegen heksentrucjes ben ik beschermd. Rond mijn hals hangt een snoer van gewijde palmtakjes en op mijn borst hangt een zakje gewijd zout. Dat verdrijft elke duivel.

*Katelijne:*  
Heb jij schrik van de duivel?

*Beul:*  
Nee! Maar bescherming is nodig. De duivel is niet te vertrouwen.

*Katelijne:*  
Beulen ook niet. Die deserteur was een mooie en brave jongen. Maar je hebt hem opgehangen.

*Beul:*  
Jij hebt veel praats. En dat zal niet blijven duren. *(de roede tegen haar borst duwend)* Straks zullen de rechters je ondervragen. Sta recht.

*Terwijl de beul zijn geselroede ergens neerlegt, staat Katelijne aarzelend recht en grinnikt. De beul pakt haar hemd ter hoogte van de borst vast en duwt Katelijne achteruit.*

*Beul:*  
Zo word je de verhoorzaal binnengebracht. Achteruitlopend. En waag het niet om achteruit te kijken. Dat is ten strengste verboden. De rechters moeten jou eerst zien voor jij de kans krijgt naar hen te kijken. Ook zij zijn tegen toverij beschermd. Met een gewijde kaars, op hun blote huid, onder hun hemd.

*Katelijne:*

Hehehe. Een kaars onder hun hemd. Ze hebben er al een in hun broek.

*De beul haalt een scheermes uit zijn zak en zwaait het mes voor het gezicht van Katelijne.*

*Beul:*

Ten tweede. In opdracht van de heer schout moet ik de heimelijke haren van oksels en buik afscheren.

*Katelijne:*

Viezerik.

*Beul:*

Ik zou het haar liever afbrànden. Heel langzaam. Met de vlam van een kaars. Maar afknippen is voordeliger.

*Katelijne:*

En waarom moet dat?

*Beul:*

Ik moet je lijf onderzoeken en speuren naar merktekens van de duivel. (*grijnzend*)  
De duivel heeft een voorkeur voor de heimelijke plekjes van zijn heksen.

*Katelijne:*

Ik ben geen heks. Als ik er een was, zou ik je in een varken veranderen.

*De beul pakt haar hemd wat strakker vast en schudt Katelijne heen en weer.*

*Beul:*

Ten derde. De schout heeft gezegd dat je nog steeds een ongetrouwde vrouw bent. Ik moet onderzoeken of je maagdelijkheid ja dan neen geschonden is.

*Katelijne:*

Hehehe.

*Beul:*

Ten vierde. Op de vragen van de heer schout moet je naar waarheid bekennen. Als je niet bekent, word je aan de palei gehangen.

*Katelijne:*

Aan wat?

*Beul:*

De palei.

*Katelijne:*

Wat is dat?

*Beul:*

Kom maar eens kijken.

*De beul grijpt Katelijne's polsen en trekt haar beide armen op de rug. Hij leidt haar tot bij de folterinstrumenten, onderweg enkele keren aan haar armen snokkend.*

*Beul:*

Je krijgt een touw rond de polsen en dat touw maak ik dan vast aan een balk. En ik trek je omhoog. En je hangt. Niet leuk voor de polsen en nog minder leuk voor de schouders. (*bij de palei staand*) Gaan we het eens proberen?

*Katelijne:*

Niet nodig. Ik kan het al voelen.

*Beul:*

En dat zijn Spaanse laarzen. (*hij laat ze zien*) Je beentjes worden tussen deze planken gezet en die kunnen dan naar believen van de heer schout wat harder of héél hard toegeschroefd worden. Als je weigert te bekennen.

*Katelijne:*

Als ik weiger te bekennen.

*Beul:*

En we hebben ook nog duimschroeven; als het nodig is, worden de beentjes van al je vingers gekraakt. En we hebben een halsband! Kijk eens. Er zitten honderd scherpe ijzeren pinnen in. Als je hals dáár in zit, dan zal hij wel wat rood uitslaan.

*Katelijne:*

Ik zal de waarheid spreken en niets dan de waarheid. Zo helpe mij God.

*Beul:*

Of de duivel. En weet je wat het einde is?

*Katelijne:*

Nog erger dan die halsband?

*Beul:*

Heksen worden verbrand.

*Katelijne:*

Hehe. Nooit meegemaakt. Niet in Mechelen en niet in Antwerpen. In Antwerpen worden ze verbannen. Ik zal Mechelen wát graag verlaten.

*Beul:*

(*haar weer bij de borst vastgrijpend*) Heksen worden verbrand, zeg ik. En het is geweten dat as van verbrande heksen goed is tegen reuma. Het zit er dus dik in dat ik met je overschotjes mijn geldbeugel wat meer kan vullen.

*Katelijne:*  
Schoft.

*De beul schudt haar heen en weer en grijpt zijn geselroede. Hij steekt de roede tussen haar benen en heft er haar hemd mee omhoog.*

*Beul:*  
En voor een toefje heimelijk heksenhaar hebben sommigen zelfs een zilverstuk over. Ook daarom gebruik ik liever een mes.

*Katelijne:*  
(schreeuwend) Schoft.

*Beul:*  
Zeg dat nog eens.

*Katelijne:*  
Vieze, vieze schoft.

*De beul geeft haar een klap.*

*Katelijne:*  
Ik heb geen schrik van je. Als ik mezelf iets te verwijten had, dan zou er binnen in mij wel een beul wonen, een échte beul. Jij bent maar een schoft, een handlanger van de Spanjolenvriendjes.

*De beul slaat haar. Katelijne krijgt en trapt tegen de benen van de beul. Hij smijt haar op het stro.*

*Beul:*  
En nu zal ik mijn duivel eens in je lijf steken.

*Hij begint zijn broek los te knopen. Het wordt donker. Men hoort de verkrachte Katelijne zachtjes jammeren.*

## **TAFEREEL ELF**

*met de schout, de klerk, twee Mechelse schepenen, een Mechelse monnik, de beul, Katelijne Janssens, Oom Crispijn, Vrouw Hendriks, de pelgrim, de (niet meer zwangere) vrouw, de man van de zieke vrouw, de knecht, de boer, de blinde en de bakkersgast*

*Tromgeroffel kondigt de komst van de schout aan. Hij maakt een zelfverzekerde en hoogmoedige indruk. De klerk zit onderdanig aan zijn lessenaar, half verscho- len achter een stapel boeken. De twee aanwezige schepenen zitten aan een tafel en begroeten de binnenkomende schout met een wat koele buiging. Een monnik sprenkelt wijwater over hun hoofden en deelt zakjes zout en gewijde kaarsen uit.*

*De kaarsen worden onder de hemden gestoken. De beul stoot Katelijne achterwaarts binnen en duwt haar op een kruk, in het midden van de verhoorzaal. Ze is blootsvoets en draagt alleen een groezelig hemdje of nog minder. De schout komt haar van nabij bekijken. Katelijne volgt zijn bewegingen met achterdocht. De beul blijft op de achtergrond staan. De twee schepenen en de monnik zitten er schijnbaar onverschillig bij, maar kunnen het niet laten af en toe met een nieuwsgierige blik naar Katelijne te kijken.*

*Telkens de schout een getuige vraagt, laat de klerk de getuige binnen en na de ondervraging weer buiten. Bij het buitengaan krijgen de getuigen een muntstuk als vergoeding. Ze danken er voor, de ene wat uitbundiger dan de andere.*

*Schout:*  
Uw naam?

*Katelijne:*  
Katelijne Janssens.

*Schout:*  
Leeftijd?

*Katelijne:*  
Vijf en dertig. Ongeveer.

*Schout:*  
Hoe lang woont ge al in Mechelen?

*Katelijne:*  
Bijna een jaar.

*Schout:*  
Ge zijt hier een vreemdelinge. Waar hebt gij als kind gewoond?

*Katelijne:*  
Als kind? In Aarlen, in het land van Luxemburg.

*Schout:*  
Wanneer zijt gij daar weggegaan?

*Katelijne:*  
Toen ik veertien of vijftien jaar oud was.

*Schout:*  
Zijt gij dan van huis weggelopen?

*Katelijne:*  
Neen. Mijn stiefmoeder was me beu. En mijn vader zei dat ik een lastige brok was. En dat hij mij naar oom Crispijn ging brengen.

*Katelijne's gezicht begint op te klaren: de onschuldige vraagjes doen de hoop rijzen dat het allemaal minder erg is dan de beul haar deed geloven.*

*Schout:*

Waar woonde die oom?

*Katelijne:*

In Diest. In een herberg. En toen we er bijna waren, zei mijn vader dat ik er in de keuken zou moeten werken. Maar ik wilde niet. Toen werd hij kwaad en hij gaf me een pak rammel. En de daaropvolgende nacht verdween hij. Ergens tussen Scherpenheuvel en Diest, in een bos. En daar stond ik, helemaal alleen. En met grote honger.

*Schout:*

In het bos. En wie heeft u dan geholpen?

*Katelijne:*

*(pochend)* Ha, een doctor in de medicijnen. Die kwam daar plots aangestapt, met een grote mand. Hij verkocht kruiden.

*Schout:*

Welke kruiden?

*Katelijne:*

Kruiden om te kakken of om niet meer te kakken. En nog andere kruiden. En hij had ook flesjes oogwater bij. Mijn ogen zagen rood van het wenen. En hij bette mijn twee ogen met dat oogwater. En de pijn was meteen weg...

*Schout:*

Hoe zag die kruidendokter er uit?

*Katelijne:*

*(weer pochend)* Een mooie, jonge vent. Ik werd er meteen verliefd op. En hij op mij. Dacht ik.

*Schout:*

Wat gebeurde er verder?

*Katelijne:*

We gingen naar herberg *De Vetpot* te Diest en hij gaf me eten: brood en een dikke plak ham en veel bier. En hij liet me een van de flesjes uit zijn mand drinken. En 's anderendaags werd ik op een hooizolder naast hem wakker. En ik leerde de liefde kennen. Aaah. Hij stelde voor dat we samen in het bos zouden gaan wonen, in een hol, onder de wortels van de bomen. Ik zal je leren hoe men kruiden droogt en mengt, zei hij. Maar toen liet hij mij een boek zien, een boek vol prenten over de steden van Vlaanderen, over al die grote huizen en torens van Antwerpen en Gent, en ik zei: ik zou liever in Antwerpen gaan wonen.

*Schout:*

En dan zijt gij naar Antwerpen gegaan?

*Katelijne:*

Niet dadelijk. Hij bracht me eerst naar mijn oom Crispijn.

*Schout:*

*(tot de klerk)* De eerste getuige.

*Oom Crispijn komt binnen.*

*Katelijne:*

Hei, hei, nonkeltje Crispijn.

*Schout:*

Zwijgen. *(tot Crispijn)* Vertel wat gij weet over deze Katelijne Janssens en over haar begeleider, nu twintig jaar geleden.

*Oom Crispijn:*

Haar begeleider... Hij noemde zich Geeraard. Het zag er een rare vogel uit. Een kwakzalver die kruiden en andere vuiligheid verkocht.

*Schout:*

Een rare vogel, zegt gij. Was hij raar gekleed?

*Oom Crispijn:*

Helemaal in het zwart. Zwarte hoed en lange zwarte jas...

*Schout:*

Zag hij er niet wat vreemd, niet wat buitenaards uit?

*Oom Crispijn:*

Buitenaards? Goed gezegd, mijnheer de schout. Mijn vrouw zei: het ziet er een echte duvel uit.

*Schout:*

En Katelijne Janssens?

*Oom Crispijn:*

Een luiwammes. Een kwade en koppige teef. Ze is maar een week bij mij gebleven. En ik was blij dat ze weg was.

*Katelijne grinnikt en steekt haar tong uit.*

*Schout:*

Dat volstaat.

*De schout gebiedt de klerk met gebaren om Crispijn weg te leiden.*

*Schout:*

*(tot Katelijne)* En dan zijt gij met uw duivel naar Antwerpen gegaan.

*Katelijne:*

Op een nacht kwam Geeraard me halen. En we gingen naar Antwerpen. Hij bracht me naar een herberg en daar moest ik me laten bepotelen door Spaanse soldaten. Ha, dan ben ik op die Geeraard kwaad geworden. Maar ik moest elke dag een van zijn flesjes drinken en daar werd ik zo tureluurs van dat ik niet goed meer wist wat ik deed.

*Schout:*

Hoe lang zijt gij in die herberg gebleven?

*Katelijne:*

Ik weet het niet. Een paar maanden, denk ik. Dan ben ik dat kot ontvlucht.

*Schout:*

*(tot de klerk)* Tweede getuige.

*Vrouw Hendriks komt binnen. Katelijne bekijkt haar met enige verbazing.*

*Katelijne:*

Wat komt die doen?

*Schout:*

Zwijgen. *(tot vrouw Hendriks, naar Katelijne wijzend)* Kent gij deze vrouw?

*Vrouw Hendriks:*

Ja, die ken ik. Een smerige heks.

*Schout:*

Wanneer en hoe hebt gij haar leren kennen?

*Vrouw Hendriks:*

Een hele tijd geleden. Ik heb haar van de straat opgeraapt. Was verdwaald, zei ze, was haar vader kwijt. En ik nam haar mee naar huis. Uit medelijden.

*Katelijne:*

Hehehe. Je had gewoon een goedkope dienstmeid nodig. Een met weinig kost en weinig inwoon.

*Schout:*

Zwijgen. *(tot vrouw Hendriks)* Vertel verder.

*Vrouw Hendriks:*

Binnen de maand stond mijn hele huis overhoop. Mijn man was kleermaker. Hij zat tot over de oren in het werk. Hij was een kalme man. Maar zij, *(naar Katelijne wijzend)* zij, de heks, ze hitste hem op, ze liep hem achterna.

*Katelijne:*

Hij liep mij achterna. Is het mijn schuld dat hij aan jouw droge pruim niet genoeg had?

*Vrouw Hendriks:*

(na eerst haar woede te hebben weggeslikt) Van de straat opgeraapt, mijnheer de schout. Maar stank voor dank gekregen. Achteraf heb ik gehoord dat ze uit een hoerenkot op de Vrijdagmarkt kwam. De heks. (ze haalt een zakdoek boven en bet haar tranen)

*Schout:*

Zijn er geen rare dingen gebeurd in uw huis?

*Vrouw Hendriks:*

Ze heeft een van mijn dochtertjes ziek gemaakt, mijn Liesebetteke.

*Katelijne:*

Niet waar. Kan ik het helpen dat je kind ziek werd? Je gaf haar veel te weinig eten.

*Vrouw Hendriks:*

Liesebetteke is er van gestorven. Ook aan andere kinderen heeft ze vieze snoep gegeven.

*Katelijne:*

Vieze snoep? Stukken kaneelkoek. Daar hielden ze van. En ik hou van kinderen.

*Vrouw Hendriks:*

De snoep was vergiftigd, mijnheer de schout. De kinderen werden er ziek van. Mijn Liesebetteke begon te braken en haar mooie blonde haren vielen uit.

*Katelijne:*

Niet door mij.

*Vrouw Hendriks:*

Voor ik die heks in huis nam was Liesebetteke gezond. En mijn man ook. Ook mijn man is kort na het vertrek van die Katelijne gestorven.

*Schout:*

Zijn er nog andere rare dingen gebeurd?

*Vrouw Hendriks:*

Ze pikte overal eten. Van 's morgens tot 's avonds liep ze te knabbelen. Als ze kwaad was, gooide ze met potten en pannen naar mijn hoofd en ook op straat maakte ze regelmatig kabaal.

*Katelijne:*

Soms was het nodig. Ik laat me niet op de kop schijten.

*Vrouw Hendriks:*

Op de duur wist heel Antwerpen dat het een kwade en lastige meid was. En dat ze vieze dingen deed en mensen ziek maakte.

*Katelijne:*  
Liegebeest.

*Vrouw Hendriks:*  
Ze had zo'n slechte reputatie dat de kinderen haar op straat achterna liepen en *to-verheks, toverheks* riepen.

*Katelijne:*  
Ja, kinderen doen dat. Vinden ze leuk.

*Vrouw Hendriks:*  
De mensen werden het beu, mijnheer de schout, en tenslotte heeft men haar uit Antwerpen verjaagd.

*Schout:*  
Dat volstaat.

*Vrouw Hendriks gaat af. Katelijne maakt misprijzende gebaren.*

*Schout:*  
Katelijne Janssens! In Antwerpen hebt gij niet alleen een ontuchtig leven geleid, gij zijt er ook befaamd en gevreesd geworden; gij hebt er onnatuurlijke dingen gedaan, gij hebt er mensen ziek gemaakt en sommigen zijn aan deze ziekten zelfs gestorven.

*Katelijne:*  
En gij gelooft zo maar wat die gierige pin is komen vertellen?

*Schout:*  
Vrouw Hendriks is een onberispelijke getuige.

*Katelijne:*  
Ze liegt.

*Schout:*  
(*woest*) Ik duld geen belediging van onberispelijke getuigen.

*Katelijne:*  
En toch liegt ze.

*Schout:*  
Zwijgen. (*tot de klerk*) De korf.

*De klerk haalt de gevraagde korf en zet ze in de nabijheid van de schout op een tafel.*

*Schout:*  
(*tot Katelijne*) Is dat uw korf met persoonlijke bezittingen?

*Katelijne:*

Ja.

*Schout:*

*(tot de schepenen en de monnik)* Deze korf werd gevonden in de slaapkamer van Katelijne Janssens, ten huize van de familie Van Battenbroeck, waar ze als dienstmeid onderdak had gevonden. *(na een poos)* Klerk, lees het verslag van de door mij gedeputeerde commissarissen. Alleen de paragraaf over de inhoud van de korf.

*Klerk:*

*(voorlezend - hij laat de beschreven voorwerpen telkens zien)* Al waar zij haar korf gevonden hebben, met daarin: twee vingerhoeden, een appel, enige vodden waaraan aardekrumels en andere vuiligheden kleefden, een hemd, een stuk papier met spelden die met de koppen tegen elkaar in het papier staken, een zwart voorschoot, een beentje met vet aan, een...

*Schout:*

Dat volstaat. *(na een poos)* Laat haar het beentje zien.

*De klerk komt bij Katelijne en houdt het beentje voor haar gezicht. Zijn hand bibbert; zo dicht bij Katelijne is hij duidelijk niet op zijn gemak.*

*Katelijne:*

Ja, dat is mijn beentje.

*Schout:*

*(uitdagend)* Is het een mensenbeentje? Een kinderbeentje?

*Katelijne:*

Een kippenbeentje. Van een Mechelse haan. Door Van Battenbroeck opgevreten.

*De schout neemt de hand van de klerk en steekt hem met het beentje omhoog. Hij bekijkt het beentje van dichtbij.*

*Schout:*

Er kleeft vet aan. Waarvoor hebt gij dat vreemde ding gebruikt?

*Katelijne:*

*(brutaal)* Om mijn oren uit te kuisen.

*De schout neemt het blad papier met de spelden. Hij houdt het met de toppen van de vingers vast, alsof hij er vies van is.*

*Schout:*

En dat? *(met het blad voor Katelijne zwaaiend)* Waarom zitten de koppen van die spelden tegen elkaar?

*Een schepen van Mechelen:*

Maar heer schout, is dat een misdraad?

*De schout kijkt verbaasd: dit is een onverwachte reactie.*

*Schout:*

Twijfelt de heer schepen aan de betekenis van dit satanisch symbool? Alleen heksen doen dat! (*een van de boeken voor de schepen neersmijtend*) Het staat in deze *Heksenhamer* beschreven. Het is een middel om mensen van op afstand te betoveren en te vermaledijden.

*Katelijne:*

(*tot de schout*) Wat voor zottigheid krijg ik hier nog te horen? Het is me nooit opgevallen dat de koppen van deze spelden tegen elkaar zaten.

*Schout:*

Leugens. Ook over het beentje met vet liegt u. Heksen koken en braden kinderen en gebruiken het vet van die kinderen om er zalf mee te maken. Om te kunnen vliegen. Om op een stok naar de sabbat te vliegen.

*Katelijne:*

Hahahaha. Die zottigheid gebeurt alleen in een rare droom.

*Schout:*

Hier wordt niet gelachen, Katelijne Janssens. De beschuldigingen tegen u zijn groot en indrukwekkend. Ook hier in Mechelen zijn allerlei mensen, die met u in contact kwamen, getroffen door vreemde en onverklaarbare ziekten.

*Katelijne:*

Ze liegen.

*Schout:*

Laat de Mechelse getuigen binnenkomen.

*De Mechelse getuigen komen binnen: de knecht, de boer, de bakkersgast, de man van de gestorven vrouw, de (intussen bevallen) zwangere vrouw, die door de pelgrim wordt ondersteund.*

*Terwijl ze - duidelijk onder de indruk - nog aan het buigen zijn, begint de vrouw te jammeren. Ze wil Katelijne aanvallen, maar de pelgrim houdt haar tegen.*

*Pelgrim:*

Vergeef het haar, heer schout, ze is overstuur. Tot vorige week was haar schoot met een vrucht gezegend.

*Vrouw:*

(*de hand beschuldigend naar Katelijne uitstekend*) Ze heeft mijn kind gedood.

*Pelgrim:*

Haar kind is vorige week dood geboren. Het kleine lichaam zag paars en blauw.

*De vrouw snikt en snottert.*

*Katelijne:*

En wat heb ik daar mee te maken? Ik zat achter de tralies.

*Pelgrim:*

Ik heb gezien dat de vrouw door de heks werd gestoten.

*Man:*

Ook mijn vrouw is na aanraking door de heks gestorven.

*Schout:*

Ik weet het. Ik heb het zelf gezien.

*Katelijne:*

Ik heb haar laatste dorst geleest. Ik was de enige die haar wilde helpen.

*Vrouw:*

Ze is bij mij zonder boe of bah binnengevallen, heer schout. Ze heeft een kruik genomen en is met de lege kruik weer buitengegaan. Toen ze bij de zieke vrouw kwam, was de kruik plots gevuld.

*Pelgrim:*

Met duivelswater.

*Katelijne:*

De kruik stond halfvol op haar tafel.

*Vrouw:*

Ze stond op mijn tafel, maar ze was leeg.

*Katelijne:*

Halfvol.

*Vrouw:*

Leeg. Ik weet het zeker, heer schout. (*na een poos*) Heksen doen rare dingen met water.

*Pelgrim:*

Ze koken er kinderlijkjes in.

*Man:*

Mijn vrouw dronk van het water en plots was ze dood.

*Pelgrim:*

Ze heeft de zieke vrouw in de nek geduwd.

*Man:*

En even later zag ik dat mijn vrouw de ogen sloot.

*Boer:*

Heb ik ook gezien. Ik dacht: dat brave mensje gaat slapen en een beetje rust zal haar goed doen. Maar op de lippen van de zieke stond een witachtig en vreemd schuim.

*Man:*

En ze stierf. Aangeraakt. Betoverd.

*Vrouw:*

Ze heeft hier al lang een slechte reputatie.

*Pelgrim:*

Het is een vreemdelinge.

*Boer:*

Een wijfje met vieze streken in haar gat, zoals wij dat hier noemen. Eentje dat appelen kan betoveren.

*Schout:*

Welke appelen?

*Knecht:*

Ik was met vier manden appelen op weg naar de burgemeester en plots sprong ze op de kar.

*Katelijne:*

Leugenaar.

*Knecht:*

En ze pakte de appelen met haar toverhanden vast.

*Katelijne:*

Hehe. Appeltje-pappeltje doen. Zondags dansje-slansje doen. Tsjoeke-tsjoeke doen. Allemaal vergeten, zeker?

*De knecht gaat zich achter de rug van de blinde verschuilen.*

*Pelgrim:*

*(gaat demonstratief op de knieën zitten)* Heer schout, u mag niet geloven wat ze over de knecht heeft gezegd. Deze man heeft vrouw en twee kinderen verloren tijdens de pestepidemie die Mechelen zo vreselijk geteisterd heeft.

*Katelijne:*

Toen zat ik nog in Antwerpen.

*Pelgrim:*

De knecht was danig in de war toen ik hem ontmoette. Hij was al door de heks betoverd. Ik heb dadelijk gezien dat deze heks de mensen met een Boos Oog bekeek. Ik zelf ben er tegen gewapend. Op mijn borst draag ik een gewijd stuk van het *Sint Jans Evangelie* en dat heeft me tegen een bibberaanval beschermd. Ik heb gevoeld

hoe mijn lichaam met duivelse hamers werd beklopt. Het Heilig Evangelie heeft de mokerslagen opgevangen. Maar de anderen waren weerloos. Ook de knecht. En de blinde.

*De pelgrim is intussen rechtgestaan. Hij wakkert de blinde met schouderklopjes aan.*

*Blinde:*

Ik heb haar niet kunnen zien, heer schout. Ik heb alleen haar stem gehoord. Een stem die zo betoverend schoon was...

*Pelgrim:*

Ja. Ja. *Betoverend* schoon. Ze vloog tegen de blinde man en trok hem tegen de straatstenen. Ze spuwde venijn op zijn handen.

*De blinde begrijpt het niet. Hij tast met de handen in het ijle.*

*Vrouw:*

Paddenvenijn. Ik heb gehoord dat ze haar kleed soms krampachtig met de handen toehield.

*Bakkersgast:*

Ja, dat deed ze. Er bewoog iets onder haar kleed, tussen haar borsten.

*Katelijne:*

Hehe. Je droomde dat je handen er tussen zaten. Meelezel.

*Vrouw:*

Onder haar kleed zat soms een pad die bijna zo groot was als een straathond en die pad wou er uit springen, maar ze hield het duivelsbeest tegen. De pad maakte sissende geluiden.

*Pelgrim:*

Als de Slang, in de Hof van Eden.

*Katelijne:*

Nog meer van die onzin?

*Boer:*

Ze ging veel met beesten om. Ze stond grinnikend te loeren naar parende straathonden.

*Katelijne:*

Heb je het gezien?

*Vrouw:*

Ja! Een heel slechte reputatie heeft ze, mijnheer de schout. Ze loopt venten en beesten achterna.

*Boer:*

Ze streelde de kwaadste honden en bokken. Dat hebben de stalknechten van de heer Van Battenbroeck me verteld. En het paard van de heer Van Battenbroeck ...

*Katelijne:*

Is dood gegaan, jaja. En het is zeker weer eens mijn schuld?

*Boer:*

Ze heeft een steen naar het paard gegooid.

*Schout:*

De heer Van Battenbroeck heeft het mij bevestigd.

*Katelijne:*

Er is een steen gegooid, maar niet door mij. Het paard was uitgebroken en heeft aan de rand van het bos kwade kruiden gegeten.

*Schout:*

Hoe weet gij dat?

*Katelijne:*

Ik weet het niet. Ik vermoed het. Hoe kon het paard anders dood gaan? Maar uitleg is toch overbodig. (*naar de getuigen wijzend*) Hun leugens zijn veel belangrijker.

*Pelgrim:*

Wij liegen niet.

*Vrouw:*

Nee. Mijn kind *is* dood.

*Man:*

Mijn vrouw *is* dood.

*Boer:*

De dag dat ik haar ontmoette at ik een appel en kreeg er kwade krampen van.

*Knecht:*

Ook in mijn buik beefde en rommelde het.

*Bakkersgast:*

Ze leek een gewoon wijfje, maar ze had zo'n vreemd licht in de ogen. En dan dat kleed dat zo bewoog... Die wiebelborsten...

*Blinde:*

Ik heb het niet gezien. Ik viel op de grond en voelde een vreemde warmte in mijn handen.

*Pelgrim:*

Een hellewarmte.

*Schout:*  
Dat volstaat.

*Katelijne:*  
Een bende laffe leugenaars.

*Schout:*  
Zwijgen. *(tot de klerk)* Laat de getuigen buiten.

*De getuigen krijgen hun muntstuk en gaan af. De pelgrim kijkt nog eens om en grijnslacht. Katelijne steekt de tong uit.*

*De schout komt voor Katelijne staan. Hij loert naar haar lijf.*

*Schout:*  
En ge zijt nog ongetrouwd?

*Katelijne:*  
*(spottend)* Is dat ook al een zonde?

*De schout bekijkt de beul. De beul komt dichterbij.*

*Beul:*  
Ik heb haar lijf geschoren, heer schout. Ze is geen maagd meer. Ze heeft de opening van de getrouwde vrouw.

*Katelijne:*  
Ja. Gij kunt het weten.

*Schout:*  
Zwijg! Ongetrouwd zijt gij als getrouwde vrouw geopend. Hoe vaak hebt gij vleselijke gemeenschap met de Duivel gehad?

*Katelijne:*  
Met de duivel? Met die Geeraard en met nog een paar venten. En met een hoop Spaanse viezeriken op de Antwerpse Vrijdagmarkt. Onder dwang.

*Schout:*  
*(tot de beul)* Pak haar been vast.

*De beul pakt Katelijne's rechter been vast, houdt het omhoog.*

*Beul:*  
Hier heb ik een merk van de Duivel gevonden.

*Katelijne:*  
Zot!

*Schout:*  
*(het been bekijkend)* Men herkent er de klauw van de duivel in.

*Katelijne:*

Hehehe. Tegen een roestige spijker gelopen. De wonde genas moeilijk. Er blijft een litteken.

*Schout:*

*(met nadruk)* Men herkent er de klauw van de duivel in! Een stigma diabolicum.

*Met gebaren nodigt hij de monnik en de schepenen uit om te komen kijken. Ze bekijken niet alleen het litteken.*

*Monnik:*

Maar dochterken toch. De klauw van de Duivel.

*Katelijne:*

Nee, nee, nee, nee.

*Monnik:*

*(lijzig)* Misschien hebt gij wel geprobeerd om aan de Duivel te ontsnappen. Tijdens de eerste ontmoeting. Gij hebt willen vluchten, maar hij heeft zich aan uw been vastgeklampt. Er is een worsteling geweest. Gij hebt een drang gevoeld om de barmhartigheid van Onze Lieve Heer in te roepen. Of niet?

*Katelijne:*

De barmhartigheid van Onze Lieve Heer. Ach ja, die heb ik wel eens nodig gehad in mijn leven.

*Monnik:*

Maar ja, natuurlijk. Ook wij zullen barmhartig zijn als ge bekend.

*Katelijne:*

Bekennen? Men wil mij hier dwingen om leugens te vertellen.

*Schout:*

Genoeg! Het is de klauw van de Duivel. Uit deze klauw heeft uw bloed gevloeid en met dat bloed is het pact met de Duivel ondertekend. Gij hebt aan de sabbat deelgenomen, en uit de getuigenissen van vele andere heksen is ons bekend wat er op een sabbat gebeurt. Als die ándere heksen hebt gij de Duivel van voor en van achter op zijn vuile delen gekust. Gij hebt met de Duivel geboeleerd, zijn koude zaad in uw schoot ontvangen, met hem vleselijke gemeenschap gehad. Gij hebt immers de opening van de getrouwde vrouw.

*Katelijne:*

*(de schout uitdagend in de ogen kijkend)* Viezerik.

*De beul laat Katelijne's been los en stoot met de vuist tegen haar hoofd, maar ze daagt ook hem grijnzend uit. Hij probeert er de lach uit te slaan, maar slaagt er niet in. De schout en de monnik kijken met een mengeling van afkeer en opwindning naar Katelijne's schokkende lichaam. De schepenen gaan weer zitten.*

*Schout:*

*(met een dwingende en verbeterde stem)* Uw antwoorden voldoen niet. Vast staat dat gij schuldig zijt en zal gestraft worden met de straffen die in de rechtsboeken en in de plakaten van Zijne Majesteit zijn neergeschreven. Nochtans zult gij eerst en vooral aan de scherprechter worden overgeleverd, ten einde de antwoorden te bekomen die voor het afsluiten van deze zaak zijn vereist...

*Een schepen van Mechelen:*

Is dat wel nodig, heer schout?

*Schout:*

*(tot de schepen)* Wilt gij slimmer zijn dan de geleerde Del Rio? Dan de *Malleus* van Sprenger en Institoris? Dan Petrus Binsfeld? Dan Thomas van Aquino?

*Bij iedere naam smijt de schout een van de boeken voor de schepen neer.*

*Monnik:*

*(tot de schepen)* Mijn zoon, heksenvervolging is een door de Kerk opgelegde taak. Twijfelaars ondermijnen de Kerk, ondermijnen het Geloof. Er is een anti-kerk in wording, een instrument van de Duivel. Men wil het rijk van Satan op de wereld vestigen. Wij staan voor een grootse taak: wij vechten voor de Roomse Kerk, wij staan hier in dienst van God. Gij staat toch niet aan de kant van hen die de Kerk bestrijden?

*Schout:*

Tegen heksen zijn harde en voorbeeldige straffen nodig.

*Katelijne:*

*(roepend)* Ik ben geen heks.

*Monnik:*

God zal nooit toelaten dat we ons vergissen. *(de schepen op de schouder kloppend)* Kom, wat rust en een goede maaltijd zullen ons goed doen.

*De schepenen en de monnik verlaten de verhoorzaal. De schout bekijkt even het verslag van de klerk; ook zij verlaten dan de verhoorzaal. De beul komt Katelijne halen.*

*Katelijne:*

*(meer tot zich zelf dan tot de beul)* De scherprechter, zegt hij. Ze doen maar wat ze graag doen. Maar *ik* zal niet méér zeggen dan ik wil zeggen. *(tot de beul)* Mijn haat zal de pijn verdoven. Smeerlap.

*Ze spuwt naar de beul; hij sleurt haar mee.*

*Het wordt donker.*

## TAFEREEL TWAALF

*met de klerk, de twee Mechelse schepenen, de schout en Katelijne Janssens*

*Op de achtergrond is de folterkamer te zien. De klerk ruikt aan een toefje haar en herschikt dan de stapel boeken op zijn lessenaar. Hij praat luidop in zichzelf.*

*Klerk:*

Katelijne Janssens. Ik kende haar naam niet, maar ik heb haar wel eens over straat zien lopen. Aardig ding, precies een rondhuppelende ekster, dacht ik toen. Ze had zo'n, zo'n leuke draaikont. Een wijfje om eens in het donker vast te pakken en er tsjoef-tsjoeff mee te doen. En dat gaan ze nu op de pijnbank leggen. Aan de palei hangen. Dat zal wat anders zijn dan tsjoef-tsjoeff.

*De klerk ruikt aan het toefje haar en bekijkt het van dichtbij.*

*Klerk:*

Heimelijk heksenhaar. Kruid dat de duivel tussen de benen van de heks heeft gezaaid, staat er in sommige van deze geleerde boeken. (*wrijft het toefje over zijn buik*) Men zegt dat het meer effect heeft dan de Spaanse vlieg. (*na een poos*) De beul vroeg er een zilverstuk voor. Die bruit is zo dom als hij groot is, maar een eerste klas afperser is hij ook.

*De klerk verschuift nog een paar boeken, maar kijkt dan plots verrast op.*

*Klerk:*

Oeioeioei. (*na een poos*) Ik geloof dat het al werkt. (*naar zijn buik tastend*) Oeioeioei. Zou het toch een echte heks zijn?

*De klerk ruikt nog eens aan het toefje en schrikt op wanneer de twee schepenen binnenkomen. Hij steekt het toefje in zijn zak en wordt weer de voorbeeldige en onderdanige klerk.*

*Klerk:*

Heren schepenen.

*Eerste schepenen van Mechelen:*

Waar is de schout?

*Klerk:*

Ik vermoed dat hij de beschuldigingsakte voorbereidt.

*Eerste schepenen van Mechelen:*

Dit heksenproces bevat me niet.

*Klerk:*

En het is nog maar een begin.

*Eerste schepenen van Mechelen:*

Wat bedoelt ge?

*Klerk:*

Enkele getuigen hebben al vijf namen van andere heksen genoemd.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Wordt het een epidemie? (*tot de tweede schepen*) U gelooft al deze onzin toch niet?

*Tweede schepen van Mechelen:*

Hekserij is een vieze zaak. En misschien is het beter dat we de stal eens goed uitmesten.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Moeten we die schout maar laten begaan?

*Tweede schepen van Mechelen:*

Hij is de machtige zoon van een invloedrijke vader.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Hij heeft ónze toelating nodig om te mogen folteren. En om de doodstraf uit te spreken, want daar gaan we naartoe. Ik heb zo'n brandstapel één maal in mijn leven gezien. In 1601; ik was nog een jongeman. (*na een poos*) Op die leeftijd denkt men daar niet bij na; dat knetterende vuur en het gejoel van die opgezweepte volksmensen deed me aan een kermis denken.

*Tweede schepen van Mechelen:*

Is er een andere oplossing voor de zaak van deze Katelijne?

*Eerste schepen van Mechelen:*

In Antwerpen en elders worden de heksen verbannen.

*Terwijl de schepen dit zegt, is de schout binnengekomen.*

*Schout:*

(*heftig*) In Mechelen worden ze verbrand. Uitgeroeid. Verbrand.

*Tweede schepen van Mechelen:*

Wie een pact met de duivel ondertekent moet inderdaad niet gespaard worden.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Ik heb uit betrouwbare bron vernomen dat het parlement van Parijs aanklachten over het ondertekenen van een duivelspact niet meer aanvaardt.

*Schout:*

We zijn hier niet in Parijs. We zijn hier in de Spaanse Nederlanden; hier geldt het gezag van de door God tot onze Vorst aangestelde koning van Spanje en van zijn vertegenwoordiger in de Nederlanden, aartshertog Ferdinand. (*na een poos*) Heksen moeten de dood sterven. Wie dát niet aanvaardt, maakt zich schuldig aan ketterij.

*De eerste schepen schudt twijfelend het hoofd. De tweede schepen maant hem met gebaren aan te zwijgen.*

*Schout:*

Mijn benoeming tot schout zal een zegen voor deze stad zijn. *(zijn nota's bovenhalend)* Ik heb de aanklacht voorbereid. *(tot de klerk)* Zijt gij gereed om op te schrijven?

*Klerk:*

*(zich aan de lessenaar neerzettend)* Jawel, heer schout.

*Schout:*

*(tot de schepenen)* De scherpe ondervraging begint over een tiental minuten. *(met een spotlachje)* Zet u intussen neer en lees wat in de boeken van de grote inquisiteurs.

*De schepenen zetten zich achter de tafel. De klerk geeft hen enkele boeken. De schout doorbladert zijn nota's en geeft de klerk een teken dat hij kan beginnen. Af en toe zijn nota's raadplegend begint de schout - rondwandelend - te dicteren.*

*Schout:*

Ten eerste: over de zwaarte van deze misdaad. Het betreft hier de grootste van alle mogelijke misdaden; het is een misdaad die rechtstreeks te maken heeft met de Goddelijke Majesteit, die wordt afgezworen, die vervangen wordt door een vermaledijde Boze Geest, door een vijand van het menselijk geslacht, door de verwekker van alle kwaad en die aanbeden wordt met formules van afgoderij, blasfemie, meinedigheid, sodomie, enzovoort, enzovoort.

Daarbij overwegende dat in de *Heilige Schrift*, in *Exodus Twee en twintig*, staat vermeld dat men *geen tovenaars zal laten leven*, dat in *Leviticus Een en twintig* staat geschreven *dat men de man of vrouw die zich met waarzeggerij en wichelarij bezig houdt de dood zal laten sterven* en dat dit vonnis ook uitdrukkelijk geëist wordt in de *Malleus Maleficarum* van Sprenger en Institoris en in de *Disquisitionum Magicarum* van de geleerde Del Rio. Ten tweede...

*Achter de schermen hoort men luidruchtig en opstandig geschreeuw van Katelijne. De schout, de klerk en de schepenen kijken op en luisteren. Op de achtergrond verschijnen de geketende Katelijne en de beul. Hij maakt haar vast aan de palei.*

*Schout:*

*(meer in zichzelf dan tot de klerk)* God zelf heeft de vrouw aan de man onderworpen, maar de vrouw - slecht van nature als ze is - heeft dit nooit aanvaard. Vrouwen lijken soms mooi, maar onder hun kleren hebben ze het lijf van een stinkende geit. Ze zijn lichaam geworden zinnelijkheid; zelfs hun adem ruikt naar ontucht. Geen man voelt zich in hun aanwezigheid echt op zijn gemak. *(tot de wat verbijsterd kijkende klerk)* Zo is het.

*De klerk knikt.*

*Schout:*  
(roepend tot de beul) Trek de heks omhoog.

*Allen kijken naar de folterkamer en naar Katelijne die schreeuwend aan de palei hangt. Ze bijt op de tanden, verbijt de pijn. Ze onderdrukt haar gejammer.*

*Het wordt langzaam donker.*

### **TAFEREEL DERTIEN**

*met soldaten, Katelijne Janssens, de beul, de schout,  
de twee Mechelse schepenen, de Mechelse monnik en de klerk*

*Soldaten komen binnen met brandende flambouwen, die de folterkamer matig (en zeer onregelmatig) verlichten.*

*Katelijne hangt - stilletjes jammerend - aan de palei. De beul wacht op de rechters, die het tafereel nog steeds van op afstand bekijken. Ze naderen in een langzaam tempo. Als Katelijne zich in de palei plots verheft, steekt de schout de hand omhoog. Iedereen staat stil.*

*Schout:*  
Ze hangt nu al meer dan twintig uur in de palei en wat ze nu doet is alleen mogelijk door de hulp van de Duivel.

*Tweede schepen van Mechelen:*  
Er is inderdaad een onmenselijke kracht nodig om het lichaam zo te verheffen.

*Schout:*  
(roepend tot de beul) Doe haar de halsband om. (tot de schepenen) Er is niet één traan uit haar ogen gerold.

*Monnik:*  
Ook dat is het werk van de Duivel.

*Eerste schepen van Mechelen:*  
Ze heeft op de Heer Jezus geroepen.

*Monnik:*  
Dát doet ze om ons te misleiden.

*De beul heeft de palei laten zakken. Katelijne ligt op de grond. De beul maakt haar uit de palei los en doet haar de halsband om. Twee soldaten trekken haar recht en houden Katelijne vast terwijl de beul de halsband met touwen aan de muur bevestigt.*

*De soldaten zetten Katelijne op de kruk. Haar handen hangen slap naast het lichaam. Van vermoeidheid zakt haar hoofd voortdurend op de borst. Bij ieder contact met de halsband stoot ze een rauwe klank uit.*

*Eerste schepen van Mechelen:*

Zal ze nu bekennen?

*Schout:*

Haar halsstarrig liegen zal gebroken worden. Het kan nog even duren, ga dus maar rustig zitten. Spijs en drank worden zo gebracht.

*De twee soldaten brengen brood en ham en kroezen bier naar de tafel. De eerste schepen wijst het voedsel af, maar drinkt later toch wat bier; de tweede schepen drinkt meer. De monnik eet overvloedig en gulzig. Ook de schout grijpt naar een kroes bier. Van achter zijn lessenaar werpt de klerk begerige blikken naar het voedsel.*

*Schout:*

*(na een slok bier te hebben gedronken)* Uit de praktijk van de heksenprocessen is bekend dat heksen ook wel eens dorst hebben. *(wat spottend)* Na het drinken van wijwater bekennen sommigen zelfs. Maar de Duivel verdraagt geen wijwater en spoedig na het drinken doen heksen meestal hun gevoeg.

*Monnik:*

U houdt het liever proper.

*Schout:*

Inderdaad.

*Tweede schepen van Mechelen:*

We zijn fatsoenlijke mensen.

*Schout:*

*(de kroes omhoogstekend)* Op uw gezondheid, heren.

*Katelijne:*

*(langzaam en rauw roepend)* Laat me dood gaan.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Ze verlangt naar de dood.

*Schout:*

Ze zal eerst bekennen.

*Tweede schepen van Mechelen:*

Het is een verdomd taai wijf.

*Monnik:*

Voor de Duivel is ze een malse brok geweest.

*Schout:*

Daarom klampt hij zich zo lang aan haar lijf vast. Daarom verzegelt hij haar mond, onderdrukt haar pijnen en droogt het vocht in haar ogen.

*Eerste schepen van Mechelen:*

Hoe lang duurt het nog?

*Schout:*

Niet lang meer.

*De schout ledigt zijn kroes bier en gaat tot bij Katelijne. Bij iedere vraag van de schout trekt de beul aan Katelijne's haren om haar hoofd op te richten. Dit gaat telkens gepaard met een doffe kreet van pijn. De schout interpreteert de uitgestoten klanken als ja-woorden. Katelijne's ogen blijven meestal gesloten. Haar open mond is droog en snakt naar water.*

*De schepenen verlangen duidelijk naar het einde van de rechtszaak. De monnik zit er vrij onverschillig bij. Hij eet.*

*Schout:*

Zult gij nu naar waarheid bekennen? Alles bekennen?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

Bekent gij de slavin van de Duivel te zijn geweest en met hem op de sabbat te hebben gedanst?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

Hoeveel keer? Zes keer? Tien keer? Twaalf keer?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

Zijt gij gekleed of ongekleed naar de sabbat gevlogen? Een paar keer gekleed, maar meestal ongekleed?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

*(tegen de klerk)* Hebt gij dat? *(dicteert)* Gevraagd of zij gekleed of ongekleed naar de sabbat is gevlogen, bekent dat zij een paar keer gekleed, maar meestal ongekleed er naar toe gevlogen is.

*Eerste schepen van Mechelen:*  
Maar heer schout...

*De tweede schepen maakt sussende gebaren. De schout negeert de tussenkomst van de schepen. Hij buigt zich voorover om Katelijne van heel dichtbij aan te vallen.*

*Schout:*  
Gij hebt met de Duivel geboeleerd, van voor en van achter. Van voor?

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Van achter?

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Gij hebt zijn koude zaad in uw schoot ontvangen. Ja?

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Uw Duivels namen vele gedaanten aan. Soms zag de Duivel er uit als een bok, of als een pad, die ge tussen uw borsten koesterde.

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Uw eerste Duivel zag er uit als een in het zwart geklede jongeling.

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Geef mij de namen van de Duivels. Belzebub was er bij. Wie nog?

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*  
Moonecras was er bij. En Steertaff. Is het Steertaff die het duivelsmerk in uw been heeft geprent?

*Katelijne:*  
Aaa.

*Schout:*

In dienst van de Duivel hebt gij mensen gestoten, ziek gemaakt en aan de dood overgeleverd.

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

Ook nu nog leeft de Duivel in uw lijf. Tijdens de scherpe ondervraging is geen traan uit uw ogen gerold. Is het de Duivel die de pijnen heeft onderdrukt?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

Is het de Duivel die uw tranen heeft tegengehouden?

*Katelijne:*

Aaa.

*Schout:*

*(zich oprichtend, zich met een breed handgebaar tot de schepenen richtend)* Ja, zegt ze, ja. *(tot de klerk)* Zijn alle bekentenissen opgeschreven?

*De klerk schrijft nog even door en knikt dan.*

*Klerk:*

Jawel, heer schout.

*De schout overleest het verslag.*

*Schout:*

Laat haar ondertekenen.

*De klerk neemt de hand van Katelijne en helpt haar bij het ondertekenen. Ze ondertekent met een groot kruisteken. De schout staat er grijnzend bij. De beul maakt de halsband los en trekt Katelijne van de kruk. Ze valt neer en blijft liggen. Met een uiterste krachtinspanning richt ze het hoofd op, zoekt met haar vermoeide ogen naar de schout en spuwt in zijn richting. Ze valt dan verdoofd neer. Terwijl iedereen de folterkamer verlaat, blijft Katelijne in een lichtbundel liggen.*

*Twee soldaten binden de gestrekte armen van Katelijne aan een stok en trekken haar recht. Ze nemen de stok op de schouders. Katelijne hangt half bewusteloos, met neerhangend hoofd, tussen beide mannen. Men wacht op het vonnis.*

## TAFEREEL VEERTIEN

*met Katelijne Janssens en een spreekkoor van de mannelijke personages*

*Na een pijnlijk lange stilte kondigt tromgeroffel het vonnis aan. Een spreekkoor van zoveel mogelijk mannelijke figuren uit het stuk (van god tot de schout) zegt het vonnis.*

Omdat gij, Katelijne Janssens, uw Heer en God verlaten hebt en met de vijand van het menselijk geslacht, met de Duivel, een verbond hebt gesloten ten einde de mensen door gestoot met ziekte en dood te treffen en daarvoor door de Duivel met profijten zijt beloond;

omdat gij, samen met veel andere toveressen, hebt deelgenomen aan de sabbatvergaderingen van de Duivel en daarbij uw God, uw Schepper en uw Zaligmaker hebt verloochend;

omdat gij met uw eigen bloed hebt ondertekend te erkennen tot uw Heer en Meester: de Duivel genaamd Steertaff;

omdat gij deze Boze Vijand in de gedaante van een zwarte bok als een God aanbeden hebt en voor hem het gebruik van de Heilige Sacramenten hebt verzaakt;

omdat gij, met behulp van uit kinderen bereide zalf, naar de sabbat te Mechelen en elders zijt gevlogen en op al deze plaatsen met de Duivel geboeeld hebt en met hem - in de gedaante van een in het zwart geklede jongeling, of van een bok of van een pad - vleeselijke gemeenschap hebt gehad;

omdat gij te Antwerpen uw hand door de Boze Vijand hebt laten leiden om allerlei mensen te stoten, ziek te maken en zelfs te laten sterven;

omdat gij ook hier, binnen de muren van de stad Mechelen, deze kwade praktijken hebt voortgezet en op bevel van de Boze Vijand een aantal mensen hebt betoverd en vermaledijd en ook hèn met ziekte en dood hebt getroffen;

omdat gij een steen hebt geworpen naar het paard van de Heer Van Battenbroeck en dat dit paard enkele dagen later is gestorven;

omdat al deze feiten het ontegensprekelijke bewijs vormen, niet alleen van misdadige toverij en doodslag, maar ook van heresie, apostasie, idolatrie en sodomie;

daarom, en rekening houdend met het verzoek tot verzachting van uw straf vanwege de schepenen van de stad Mechelen, veroordelen wij u om op het schavot te worden geplaatst, daar aan een paal te worden gebonden en gewurgd, waarna uw dood lichaam door het vuur zal verbrand worden. Uw as en overblijvende beenderen zullen onder de galg op Roomkensberg begraven worden. Uw persoonlijke bezittingen - zo gij er mocht hebben - worden in beslag genomen.

Actum de zesde januari 1642.

*Nog steeds op de stok hangend, wordt Katelijne naar een kar gebracht en daar op vastgebonden. De kar wordt - onder tromgeroffel - naar buiten getrokken.*

*Het wordt donker. Even is het stil. Dan begint het vuur van de brandstapel te knetteren. De zaal vult zich met een rode gloed. Van uit het vuur hoort men de stem van Katelijne, die haar vervloeking en haar doodsverlangen uitspreekt. Deze tekst wordt regel per regel eerst bijna onverstaanbaar gezegd en dan versterkt en met nagalm herhaald op geluidsband.*

*Katelijne:*

Kom vuur, kom.

Laat uw stem knetterend waaien  
tegen de gevels van deze stad.

Vervloek de schout,

vervloek de beul,

vervloek allen die zich rechters noemen  
en het niet echt zijn.

Laat elk uur van mijn lijden  
zich tot in hun verre nageslacht

duizend maal herhalen

en uren worden van eenzaamheid en dood,  
van wraak.

Ledig de schoot van hun vrouwen,  
vul hun ballen met koud en onvruchtbaar zaad.

Kom vuur, kom.

Zoen mijn vlees,

mijn vernietigd lichaam.

Laat me sterven.

Hoog boven de wolken  
zie ik een Jezus-zacht gelaat.

Een minnaar lokt mij met een blik van liefde.

Kom, zegt hij.

Kom en vlij je neer

in mijn jong en altijd geurig hooi.

*Men hoort een laatste zucht; het lijkt wel een erotisch kreunen van genot, dat wegsterft in het geknetter.*

## **TAFEREEL VIJFTIEN**

*met een spreekkoor van de vrouwelijke personages*

*In een schemerige duisternis komen enkele vrouwen, naakt onder witte doorschijnende kleden, zeer langzaam (als in een processie) op. Ze brengen een uit bovenstaande tekst te distilleren ode aan de van hekserij verdachte en gemartelde vrouwen.*